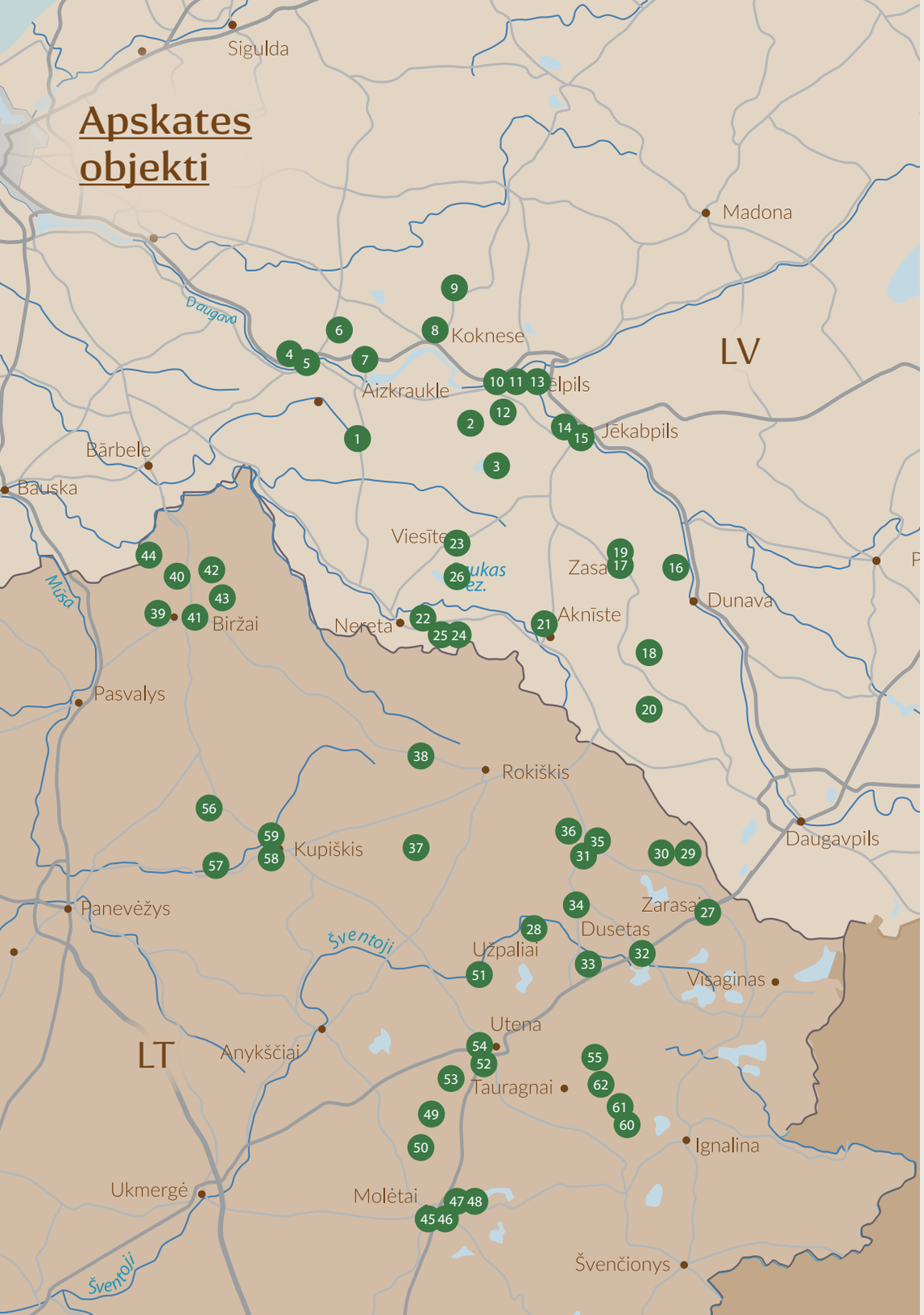
BALTU CEĻŠ

SĒĻI *tūrisma ceļvedis*

Apskates objekti

Apzīmējumi

Atrašanās vieta

- *Informācijas stends*
- *Maksas ieeja*
- *Stāvlaukums*
- *Tualete*
- *Ar kājām*
- *Ar velosipēdu*
- *Ko atnesi, to aiznes*
- *Pieejamas atkritumu urnas*
- *Galds ar solu*
- *Ēdināšanas iespējas*
- *Viesu nams / viesnīca*
- *Ievērojiet klusumu*
- *Informācija audio ierakstā*
- *Pieejams cilvēkiem ratiņkrēslā*
- *Skatu tornis*
- *Teltsvietas*
- *Kamins*
- *Iespējams peldēt*
- *Iespējams laivot*
- *Iespējams makšķerēt*
- *Laivu noma*
- *Mājdzīvniekiem atļauts*
- *Garums (Izziņas taka)*
- *Tuvākasi veikals (suvenīri)*
- *Daba, ainava*
- *Vēsturiskās vietas*
- *Aktīvā atpūta, izklaide*
- *Amati*
- *Izglītojošās programmas*
- *Informācijas centri*
- *Muzeji*
- *Piedzīvojumi*
- *Vietas, kur paēst*
- *Suvenīri*
- *Recepte*

Saturs

IEVADS 6

LATVIJA 8
Sēļi 9

JAUNJELGAVA UN APKĀRTNE 10
Daudzeses Ellītes (Poķu) avots 11
Grūbeles (Grūbļa) pilskalns 12
Zilais kalns (arī Piksteres Zilais kalns) 13
Kraukļu akmens 14
Aizkraukles pilskalns 15
Sēļu materiālā kultūra 17

VIDUSDAUGAVA UN APKĀRTNE 18
Meļķitāru Muldakmens 19
Muzeja "Kalna Ziedi" kultūrvēsturiskais komplekss 20
Biedrības "Baltaine" radošā māja Koknesē 21
Latvijas biškopības vēstures muzejs 22
Mežmalas laivas 23
Sēļu dzīvesvietas – pilskalni un apmetnes 25

JĒKABPILS PILSĒTA UN APKĀRTNE 26
Sēlpils pilskalns 27
Pormaļu Sudrabkalns 28
Bioloģiskā un apskates saimniecība "Boļāni" 29
Krustpils pils un Jēkabpils Vēstures muzejs 30
Jēkabpils Vēstures muzeja Brīvdabas nodaļa „Sēļu sēta" 33
Sēļu rotas 34

JĒKABPILS NOVADS UN APKĀRTNE 36
Dignājas pilskalns 37
Sēlijas kultūrtelpa 38
Sēļu sēta "Gulbji" 39
Amatniecības centrs "Rūme" 40
Biedrības "Üdenszīmes" ekspozīcija "Pļavas muzejs" 42
Sēļu zemes 43

SĒLIJAS MAZPILSĒTAS 44
Saltupju svētavots 45
Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs "Riekstiņi" 46
Viesītes muzejs "Sēlija" 47
Stupeļu pilskalns 48
Stupeļu pilskalna akmens 49
Ormaņkalns 51
Sēļu valoda 52

LIETUVA 53

ZARASI UN APKĀRTNE 54
Zarasu panorāmas tilts 55
Vosģēļu pilskalns ar apmetni (Draģeļiškų pilskalns) 56
Stelmužes ozols 57
Līgumu akmens 59
Veļikušķu II (Salas) pilskalns 60
Deguču izziņas taka 61
Šavašas izziņas taka 61
Ramūna Čiža alus darītava un ekspozīcija 63

ROKIŠĶI UN APKĀRTNE 64
Bradesu ozols 65
Sartu ezers un Baršėnu (Sartu) skatu tornis 66
Izglītojoša nodarbība "Augu nospiedumi mālā" 68
Mošķėnu (Laukupėnu) pilskalns 69

BIRŽI UN APKĀRTNE 70
Smardones avots 71
Kirkilu apskates tornis un karsta ezeriņi 73
Biržu reģionālā parka apmeklētāju centrs. Ekspozīcija / ekskursija "Iegrimstošās zemes novads" 74
Užušiļu izziņas taka 75
Eko baskāju taka 75
Miļišūnu aitkopības saimniecība. Izglītojoša nodarbība "Aita pabaros un apģērbs" 77

MOLĒTI UN APKĀRTNE 78
Uz pāļiem būvēta apmetne (Lokesu ezers) 79
Lakaju ezera smailītes (makšķerēšana) / Izziņas ceļojums pa Balto Lakaju ezeru "Dabas vērtības" 79
Mindūnu skatu tornis 81
Ezeru zvejniecības muzejs 83
Skudutišķu akmeņi un avots 83
Akmeņi Vaļulis un Vaļuļa tēvs 84

UTENA UN APKĀRTNE 86
Krokule 87
Āžolijas dabas lieguma izziņas taka 88
Pakaļņu pilskalns 88
Narkūnu pilskalns ar Laimes ieleju un avotu 89
Akmeņi Moks un Mokjuks 90

KUPIŠKI UN APKĀRTNE 92
Oģiņu amatu centrs 93
"Brolių medus" (Vaska sveces izgatavošana) 94
Kupišķėnu sutartines (Kupišķu etnogrāfijas muzejs) 94
Kupišķu (Aukštupėnu) pilskalns 97

IGNALINA UN APKĀRTNE 98
Ladakalnis 101
Ģinuču pilskalns 102
Biškopības muzejs 103

Ievads

CEĻOSIM PA „BALTU CEĻU”!
Šajā ceļvedī iekļauti vairāk nekā 60 interesantākie, vērtīgākie un jaunākie Latvijas teritorijā esošās Sēlijas, Lietuvas Sēlijas un Aukštaitijas objekti, saistīti ar baltu pagātni un tagadni, ar kultūras mantojumu un tā izpausmēm mūsdienās.
Izdevuma sākumā ievietotā karte atspoguļo kopējo teritoriju, bet tālāk izsmeļošāka informācija mūsdienu pašvaldību robežās ļaus tūristam vieglāk un ātrāk orientēties, atrast informāciju mājaslapā baltukelias.lt.
Pirmais „Baltu ceļa” ceļvedis lietuviešu, latviešu un angļu valodā tika izdots 2019. g., bet 2023. g. vēl trīs: „Sēļi”, „Zemgaļi”, „Kurši un žemaiši”.

KAS ESAM MĒS, KURI DZĪVOJAM LIETUVĀ UN LATVIJĀ?
Mēs – balti, pēc tam jau latvieši, lietuvieši, vēlāk – Lietuvas vai Latvijas valstu pilsoņi, eiropieši vai pasaules pilsoņi.

KAS IR BALTI?
Balti pieder seno indoeiropiešu tautu grupai un apdzīvoja teritoriju no Vislas līdz Volgas-Okas augštecei.
Tagadējās Lietuvas un Latvijas teritorijā dzīvojošo baltu senči izveidojās ap 3. g. t. pr. Kr. Vietējie pirmiedzīvotāji, kurus arheologi sauc par Nemunas un Narvas kultūras cilvēkiem, sāka dibināt ģimenes ar ieceļotājiem indoeiropiešiem, tā saucamajiem lodveida amforu un auklas keramikas kultūras cilvēkiem. Tā mūsu senči vairāku gadsimtu gaitā kļuva par baltiem.

KĀDAS BIJA BALTU MAZTAUTAS?
Sēļi, tāpat kā zemgaļi, kurši, žemaiši, latgaļi, aukštaiši, prūši, lamatieši, skalvji, nadruvieši, jātvingi un galindi, bija viena no baltu maztautām. 12.–13. gs. tālāko baltu maztautu attīstību pārtrauca Vācu ordeņa ienākšana un daļas teritorijas iekarošana, kā arī Livonijas izveidošana. Tagadējās Latvijas teritorijā izveidojās vienota latviešu tauta. Kuršu, zemgaļu, sēļu un žemaišu apdzīvotās dienvidu zemes nonāca Lietuvas Dižkunigaitijas sastāvā, tās iedzīvotāji tika iekļauti lietuviešu tautā.

Ceļo un iepazīsti Sēlijas zemes bagātības un cilvēkus!

11

24

Sēļi

Sēlijas novads un sēļu vēsture ir vēl līdz galam neatminēta mīkla, taču senās sēļu zemes ir bagātas ar skaistām dabas ainavām un unikālu vēsturi, kuras liecinieki ir senie un iespaidīgie sēļu pilskalni. Senākās drošās rakstiskās liecības par sēļiem atrodamas 13. gadsimta Livonijas Indriķa un Atskaņu hronikās. Tajās sēļi lokalizēti kā lībiešu kaimiņi, un norādīts, ka aiz sēļiem dzīvo latgaļi. Sēļus, kā zemes pamatiedzīvotājus, 13. gadsimtā min arī Johans Renners savā 16. gadsimtā sarakstītajā hronikā.

Sēļi bija zemkopju tauta, kas vidējā un vēlā dzelzs laikmetā apdzīvoja aptuveni 10–15 pilskalnus. To īpatnība ir bieži sastopamās terases, kas nav raksturīgas citviet un veido papildus aizsardzības sistēmu, tādējādi aizstājot priekšpilis. Sēlijas politiskais un militārais centrs 13. gadsimtā bija Sēlpils (lat. castrum Selonum). Sēļi runāja sēļu valodā, kas līdz mūsdienām nav saglabājusies, taču tai raksturīgās kāpjošās intonācijas vēl ir dzirdamas sēļu apdzīvoto teritoriju izloksnēs gan Sēlijā, gan arī Vidzemes dienvidaustrumu daļā (Aiviekstes upes baseinā).

Pēc dažu arheologu un fizisko antropologu atzinuma sēļi vēlajā dzelzs laikmetā bija etnisks relikts, senākās baltu vēstures liecinieks, viens no agrīnajiem baltu cilšu atzarojumiem, kas savā izcelsmē saistāms ar Eiropas senākajiem zemkopjiem.

Sēļi kā etnoss avotos netiek minēti kopš 13. gadsimta otrās puses. Sēļu kulturālā tuvība ar latgaļiem noveda pie to saplūšanas 14. gadsimtā, bet abas sentautas ar laiku iekļāvās latviešu tautas sastāvā. Savukārt tie sēļi, kuri nonāca Lietuvas sastāvā, deva savu pienesumu lietuviešu tautas izveidē. Kopš 15. gadsimta vairs netiek runāts par sēļu zemēm, tās tiek iekļautas Livonijas ordeņa valsts sastāvā.

Noskaties video – senie Sēļi.

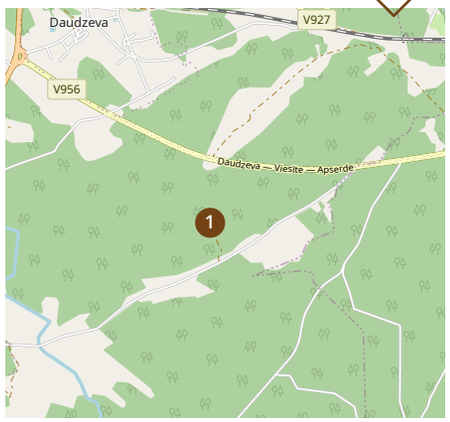

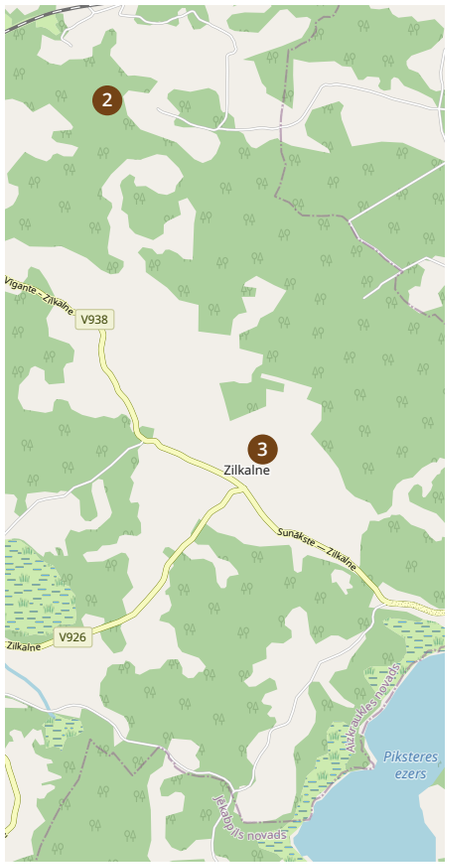
JAUNJELGAVA un apkārtne

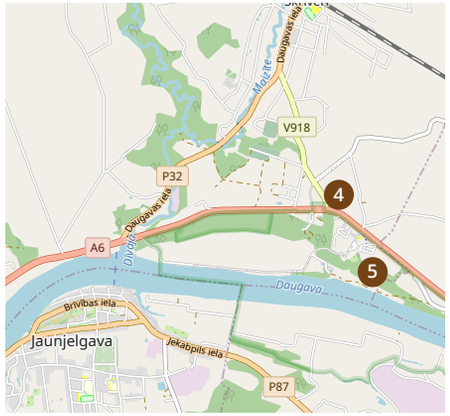
Jaunjelgava - Skrīveri

1. Daudzeses Ellītes (Poķu) avots
2. Grūbeles (Grūbļa) pilskalns
3. Zilais kalns (arī Piksteres Zilais kalns)
4. Kraukļu akmens
5. Aizkraukles pilskalns

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.visitaizkraukle.lv

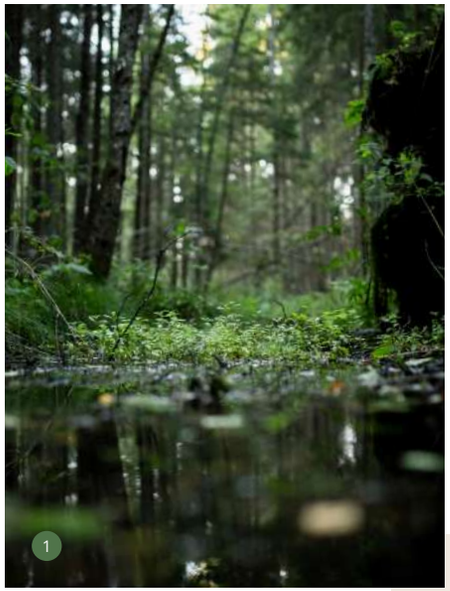

1. DAUDZESES ELLĪTES (POĶU) AVOTS

Dabas lieguma "Ellītes purvs" svētavots ir sena sēļu kulta vieta, kuru kopš mūsu ēras sākuma apdzīvojuši sēļi un to priekšteči. Tā veselīgo, sēraino un garšas ziņā īpatnējo ūdeni vietējie iedzīvotāji plaši izmanto arī mūsdienās. Īpatnējā puvušo olu smaka, ko rada sērūdeņradis, ar laiku izzūd - izgaro. Avots atrodas mitrā, dūksnainā vietā, tāpēc apmeklētāju ērtībai tas ir labiekārtots - uzstādīts informācijas stends un izveidota atpūtas vieta. Taka ap avotu izlikta ar dolomīta plāksnēm, kā arī novietota laipa ūdens ērtākai iesmelšanai.
Mežs dabas liegumā un arī tā tuvumā atzīts par dabisku biotopu, kurā sastopami reti, aizsargājami augi - fuksa dzegužpirkstīte un skrajziedu skarene, kā arī citas retas un apdraudētas augu, dzīvnieku, ķērpju un sēņu sugas. Nostāsti vēsta, ka uz avotu jāiet ar labām domām un nedrīkst nevienam ļauna vēlēt, citādi dziednieciskais ūdens beigās pašam var kaitēt. Bet, ja avotā noskalos acis un seju Kāpostmāres rītā (25. martā) pirms saullēkta, tad visu gadu būs redzīgs, jautrs un izdarīgs, nebūs miegains. Senos ticējumos par Lieldienām rakstīts: "Šajā naktī visbiežāk nāca pulciņiem, pa trim, četriem un vairākiem kopā. Tālīnākie ieradās arī pajūgos. Pie avota atnācēji ilgi nekavējās – noskaloja acis un seju, pasmēla ūdeni līdzņemšanai, nolika ziedu un devās mājup... Bet jaunietes klausījās, kurā pusē suņi rej vai dzied gailis – uz to pusi vedīs tautās un parasti tajā pašā

gadā. Krustainē, Laidenē, Ziedainē, Zāļu dienā, ejot uz avotu, vienmēr līdzi ņēma ziedu (dāvanu) – kādu jauku lupatiņu, dzijas kamolīti, prievīti, naudas gabalu vai kādu citu mazu, jauku lietiņu. Atstātās dāvanas neviens neņēma." Kāda cita teika vēstī, ka Ellītes purvā dzīvojis galīgi vecs Velns. Viņš nav bijis pārāk ļauns, cilvēkiem necenties kaitēt, bet ļoti mīlējis iedzert ugunsūdeni un dara to vēl šobaltdien, bažīgi ausīdamies, vai tik kādā mājā neiedziedāsies gailis...

Daudzese, Aizkraukles novads
GPS - 56.4859833, 25.26055

300 m

Daudzeva, 4 km

2. GRŪBELES (GRŪBĻA) PILSKALNS

Grūbeles pilskalns atrodas seno sēļu apdzīvotā teritorijā un uzskatāms par vienu no sēļu pilskalniem. Tas ir 30 līdz 35 metrus augsts, savrups, apaļš, ar plakanveida virsmu, smilšainu zemi, kā arī apaudzis ar priežu mežu. Ziemeļrietumos un Dienvidrietumos ir stāvas nogāzes, bet pārējās kalna malās iezīmējas trīs terases. Pilskalnam nav ne grāvju, ne vaļņu, un tā kumpais plakums ir daļēji izlīdzināts rakšanas darbu dēļ. Plakumā vāji saskatāms neliels kultūrslānis, bet austrumu malā, zem smilts kārtas – divu metru dziļumā uzrakta ogļaina zemes kārta. Kalna pakājē un nogāzēs redzamas daudzas Pirmā pasaules kara tranšejas, kāda no tām apvij pilskalnu no virsotnes līdz pat pakājei. Pilskalns arheoloģiski nav pētīts, bet nocietinājumu izbūve liecina par tā piederību nocietinātām pilīm. Vēstures hronikās tas nav minēts, bet pieskaitāms pie sēļu kultūrai raksturīgiem pilskalniem. 1926. gadā pilskalnu uzmērījis Ernests Brastiņš un aprakstījis savas Zemgales pilskalnu apzināšanas ekspedīcijas pierakstos. 20. gadsimta nogalē pilskalnu pētījis arī arheologs Juris Urtāns, kurš 1995. gadā tajā uzgājis bezripas švīkātās keramikas lausku, kas ļoti aptuveni pilskalnu ļauj datēt ar 1. gadu tūkstoti pirms mūsu ēras (gt. p. m. ē.) un m. ē. 1. gadu tūkstoša pirmo pusi. Pilskalna apkārtnē atrodami samērā daudz agrā un vidējā dzelzs laikmeta senkapu. Par Grūbeles pilskalnu pierakstītas daudzas teikas, kurās stāstīts par kalnā kādreiz bijušo un pēc tam nogrimušo baznīcu. Viena no teikām vēsta, ka kalnā esošajai baznīcai bijis zvans un tam svētdienas rītos zvanot visa zeme dunējusi. Velns apakšzemē sadusmojies par miera traucēšanu un nolēmis baznīcu nogremdēt, to arī izdarījis. Teika stāsta, ka, aizejot no rīta uz kalnu un pieliekot ausi pie zemes, var dzirdēt brīnišķīgas zvanu skaņas.

Sunākstes pagasts, Aizkraukles novads
GPS - 56.51119, 25.52311

Sece, 15 km

3. ZILAIS KALNS (ARĪ PIKSTERES ZILAIS KALNS)

Zilkalnē, lauka vidū, atrodas savrups, kokiem apaudzis uzkalns. Tas ir viens no daudzajiem Latvijas Zilajiem kalniem – teiksmainais Sunākstes Zilais pilskalns. No tā virsotnes paveras gleznaina ainava uz Sunākstes pakalniem un Pikstenes ezeru, kas ir iecienīta sunākstiešu atpūtas vieta. Zilais kalns ir 20 metrus augsts, savrups, kokiem apaudzis, bet tā dienvidu pusē atrodas plakums ar nelielu kumpumu, savukārt austrumos un ziemeļaustrumos atrodamas 1. pasaules kara tranšejas. Pilskalnā konstatēts ap metru biezs kultūrslānis, kas satur bezripas, gludās, apmestās un švīkātās keramikas lauskas, kalna pakājē uziets arī akmens cirvis. Nekādi plašāki arheoloģiskie pētījumi pilskalnā nav veikti. Pirmās nenoteiktās ziņas par pilskalnu pie Piksteres sniedzis Augusts Bīlenšteins 1882. gadā. Arheoloģiskie atradumi ļauj spriest, ka Piksteres Zilais kalns datējams ar 1. gt. p. m. ē. un m. ē. 1. gadu tūkstoti, un šis apdzīvotības laiks saistāms ar sēļu un to priekšteču kultūru. Tā apkārtnē atrodas Ciršu un Mazlāču senkapi. Kalns nosaukts par Zilo kalnu tādēļ, ka no rītiem tas izskatoties zils. Pēc teiku motīviem pilskalns esot sanests ar cepurēm un pilskalna sanesēji bijuši vergi.

Sunākstes pagasts, Aizkraukles novads
0,5 km uz ZR no bijušās Piksteres muižas,
apdzīvotā vietā Zilkalne starp Rožkalnu un
Lukstiņu mājām
GPS - 56.4775, 25.55111

Jēkabpils, 25 km

4. KRAUKĻU AKMENS

Kultakmens atrodas sēļu un latgaļu apdzīvoto teritoriju perifērijā. Ņemot vērā sēļu apdzīvotības hronoloģiju, var pieņemt, ka sēļi un to priekšteči Kraukļu akmeni ilgstoši izmantojuši dažādos kulta rituālos. Ap 40 tonnu smagais Kraukļu akmens, saukts arī par Velna akmeni, purvainas palejas strauta malā nav vienkārši iegrimis dūksnainā augsnē, bet gan balstās uz citu akmeņu klājuma. Tā apkārtmērs pie zemes – 12,5 m, augstums – 2 m, garums ir 3,9 m, bet platums 3,8 m.

Kraukļu akmenim nav šļūdoņu nestajiem akmeņiem raksturīga ovāla forma, bet gan cirvjveida. Uz tā virsmas redzami vairāki veidojumi, kas varēja rasties tikai kādas mehāniskas apstrādes rezultātā. Šis ir vienīgais tāda tipa akmens Latvijā, jo neatbilst ne klasiskajiem upurakmeņiem ar muldām, ne arī citiem svētakmeņiem. Pie Kraukļu akmens 1974. gadā veikti arheoloģiskie izrakumi, kuros konstatēts vairāk nekā metru biezs kultūrslānis. Ar 12.-13. gs. datējamie atradumi liecina, ka te norisinājušās kulta ceremonijas. Veicot arheoloģiskas izpētes darbus, Aizkraukles ekspedīcijas grupa pie Kraukļu akmens iemērīja 35 m² lielu laukumu, kuru attīrot, atklājās 0,8-1,2 metrus melns, kūdrains kultūrslānis, bet pamatā - zilgana, glūdaina smilts. Galvenie atradumi bija sīkas oglītes, vāpētas māla trauku lauskas, sīki dzelzs atgriezumi, naglas, sārņi, 12. gs. dzelzs kāpšļa puse, akmens galoda, koka toverīša paliekas, zāģēta raga plāksnīte. Spriežot pēc šiem atradumiem, akmens tuvumā atradusies kalve.

Kraukļu akmeni un netālu esošo avotu rakstnieks Andrejs Upīts aprakstījis savās grāmatās "Sūnu ciema zēni" un "Zaļā zeme". Teikās minēts, ka zem akmens paslēpts naudas pods un, ka velns pie šī akmens upurēts, jo gribējis ar to aizbērt Daugavu.

"Āres", Skrīveri, Skrīveru pagasts, Aizkraukles novads
Kraukļu akmens atrodas Skrīveru pagastā Rīgas – Daugavpils šosejas malā pie pagrieziena uz Skrīveriem.
GPS - 56.628345, 25.123436

Skrīveri, 1 km

5. AIZKRAUKLES PILSKALNS

Aizkraukles pilskalns ir sens Daugavas līvu pilskalns ar senpilsētu Daugavas labajā krastā. Tas atrodas stratēģiski izdevīgā vietā starp diviem Daugavā ieplūstošiem strautiem, no kuriem lielāko sauc Ašķeri. Aizkraukles pilskalna stāvās nogāzes nodrošināja labu aizsardzību. Pilskalna plakums ir 0,5 ha liels ar 0,1 ha lielu priekšpili, 3 ha lielu senpilsētu un ostu. Tā rietumu galā atradās 100 metru garā, 45 – 65 metrus platā galvenā pils, kuru no austrumos esošās priekšpils atdalīja grāvis. Priekšpils dienvidaustrumu galā saglabājies apmēram divus metrus biezs aizsargvalnis, bet pilij tas ir bijis aptuveni četru metru augstumā. Pilskalna tuvumā atrodas Aizkraukles un Lejasžagaru kapulauki, kur kopumā atsegts ap 100 uz 10.-12. gs. attiecināmu apbedījumu. 1980. gadu izrakumos līvu pilskalnā arheologi atsedza senas mūra pils sienas fragmentus. Aizkraukles līvu pils pirmo reizi pieminēta Indriķa hronikas tekstā sakarā ar līvu un lietuviešu uzbrukumu Rīgai 1204. gadā. Tā bijusi vistālāk austrumos novietotā līvu osta pie Daugavas ūdensceļa, vēl tālāk sākās kristīto sēļu un latgaļu zemes – Koknese un Jersika. Livonijas krusta karu laikā 1205. gada vasarā krustneši nodedzināja Aizkraukles pili,

KUR NOGARŠOT KO ĪPAŠU?

SIA "Berico" jeb "Jāņa kūpinātava"
Kalna Čoči Baloži, Seces pagasts, Aizkraukles novads
+371 22051187
https://www.facebook.com/Janakupinatava

Vienreiz nobaudīti Jāņa kūpinātavas kūpinājumi paliek garšas kārpiņu atmiņā uz ilgu laiku. Mājražotāju uzņēmums pārsvarā kūpina Latvijā, turpat pagastā, audzētas zivis. Īpašu slavu guvuši tieši vietējie sami un karpas. Pēc iepriekšējas pieteikšanās iespējams noorganizēt arī kūpinājumu degustāciju grupām.

S piespieda tās iedzīvotājus pieņemt katoļu ticību un dot ķīlniekus. Zobenbrāļu ordenis mestra Venno laikā uzcēla savu Aizkraukles mūra pili netālu no nodedzinātās līvu pils. Tomēr 1211. gada vasarā pēc bīskapa Alberta un krustnešu vienošanās tas ieguva visu Aizkraukles pilsnovadu un trešdaļu no Salaspils un Doles salas pilsnovadiem kopā ar ļaudīm, viņu laukiem, zvejām, tiesām un klaušām. No hronikas zināms, ka vēl 1219. gadā pilī valdīja līvu vecākais - Visvaldis. Ap 1229. gadu pie tās notika Aizkraukles kauja starp Zemgales ķēniņa Viestarda un Aizkraukles pilskunga Markvarta vadītajiem karaspēkiem. 1279. gada 5. martā Lietuvas dižkunigaitis Traidenis ar zemgaļu kara pulkiem sakāva krustnešu spēkus pie Aizkraukles. No 1252. līdz 1478. gadam Aizkraukle bija Livonijas ordeņa Aizkraukles komturejas centrs. Nav precīzi zināms, kad pie Karikstes ietekas Daugavā netālu uzcelta jaunā Aizkraukles pils, kas kādā 1420. gada zemes izlēņošanas dokumentā minēta kā ordeņa "Aizkraukles māja" (husz Ascheraden) iepretim vecajai pilij (Olde borch).

Skrīveri, Aizkraukles novads
GPS - 56.62194, 25.13027

Skrīveri, 2 km

Sēļu materiālā kultūra

Baltu apdzīvotajās teritorijās materiālā kultūra ir līdzīga, tomēr ir lokālas atšķirības apģērba un rotu izgatavošanā, kā arī to lietošanā. Sēļu materiālo kultūru pēc 9. gadsimta ir grūti nodalīt no latgaļu materiālas kultūras rotu un apģērba līdzības dēļ. Sēļu kultūras izcelšanos saista ar agrā dzelzs laikmeta uzkalniņkapu ar akmens riņķi pie pamatnes kultūras austrumu grupu, kas aptver Augšzemi, dienvidaustrumu Vidzemi un Lietuvas ziemeļaustrumu daļu. Šīs grupas izplatība visumā sakrīt ar sēliskajām izloksnēm, kam raksturīga kāpjošā intonācija.

Sēļu kultūrā daudz kopīga ar latgaļu, ko var izskaidrot ar sēļu kultūras nozīmīgo lomu latgaļu kultūras veidošanās procesā, tomēr vērojamas arī atšķirības. Sēļiem vēlajā dzelzs laikmetā saglabājās tradīcija apglabāt mirušos arī uzkalniņu kapulaukos. Vienā kapulaukā parasti ir vairāki uzkalniņi. Tajā var būt apbedīti vairāki mirušie, bet ir arī individuālapbedījumi, pārsvarā skeletkapi, reizēm sastopami arī ugunskapi. Apbedīto indivīdu demogrāfiskie rādītāji – dzimuma un vecuma struktūra – neapstiprina, ka uzkalniņš ir vienas ģimenes apbedījuma vieta, bet tiek pieļauta radniecība pa tēva līniju. Sēļi, tāpat kā zemgaļi un latgaļi, ievēroja vīriešu–sieviešu pretēju orientāciju apbedījumos. Sēļu mirušie vīriešu kārtas pārstāvji guldīti austrumu–rietumu, bet sievietes rietumu–austrumu virzienā. Sēļiem raksturīgi sieviešu apbedījumos novietot darbarīku komplektu pie kājām.

Sēļi biežāk nekā citas Baltu sentautas lietoja pakavsaktas ar magoņgalvu galiem, arī īpatnējus jostu sadalītājus. Vīrieši parasti nēsājuši tikai vienu, retāk divas vai trīs saktas, kas izceļas ar masivitāti.

KUR VAR NOPIRKT SUVENĪRUS?

Jaunjelgavas tūrisma informācijas punkts
Jelgavas iela 33, Jaunjelgava, Aizkraukles novads
+371 27366222
GPS - 56.616924, 25.082409

Tiek piedāvāti vietējo ražotāju izstrādājumi un suvenīri.

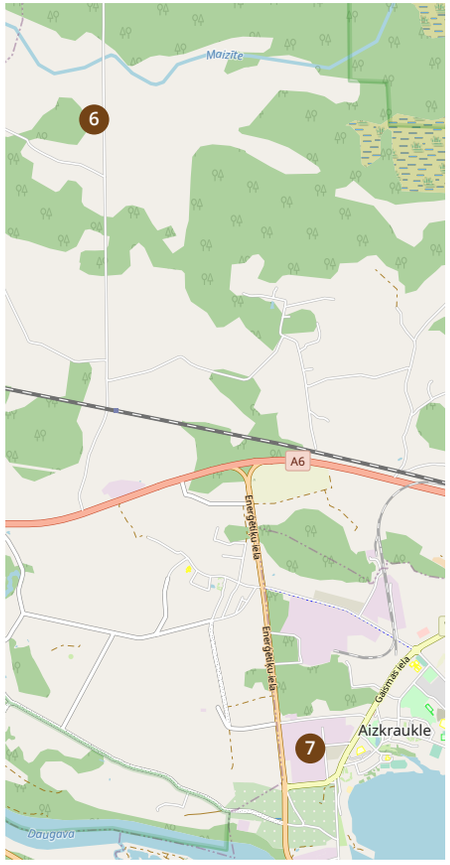
VIDUSDAUGAVA un apkārtne

Aizkraukle - Koknese - Plaviņas

6. Meļķitāru Muldakmens
7. Muzeja "Kalna Ziedi" kultūrvēsturiskais komplekss
8. Biedrības "Baltaine" radošā māja Koknesē
9. Latvijas biškopības vēstures muzejs
10. Mežmalas laivas

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.visitaizkraukle.lv

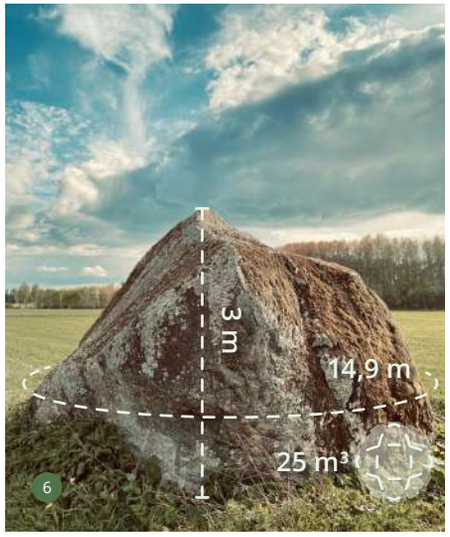

6. MEĻĶITĀRU MULDAKMENS

Meļķitāru Muldakmens – izcils, populārs un ainavisks, kultūrvēsturiski un arheoloģiski nozīmīgs dižakmens ar lielāko muldas veida iedobumu Latvijā. Saukts arī par Upurakmeni un Velna akmeni, atrodas sēļu un latgaļu apdzīvoto teritoriju perifērijā. Dižakmens augstums – 3 m, apkārtmērs – 14,9 m, kopējais tilpums – 25 m3, muldveida iedobuma izmēri - 195 x 50 x 20 cm. Lai piekļūtu muldai, akmens sānos iecirsti vairāki iedobumi. Aktīvs ceļotājs var uzkāpt līdz akmens virsotnei un iztēloties senatnes auru. Arheoloģiskajos izrakumos pie akmens atklātas ugunskuru vietas, un akmens ziemeļu pusē 1,5 m² platībā atklājās slīps, līdz 4 cm biezs, sarkanīgs, dedzis māla klājums, ap kuru bija daudz pelnu un ogļu palieku. No tā var secināt, ka tā bijusi sena ziedojumu vieta. Iegūtās vāpētās māla trauku lauskas, kā arī tautas nostāsti liecina, ka dižakmens kā kulta vieta izmantots līdz 19. gs. vidum. Kā liecina tautas nostāsti, senāk te auguši lieli ozoli, tuvējā mežā burbuļojis Svētavotiņš un ļaudis ik gadus pie akmens vai uz tā ziedojuši graudus, vārpas no pirmā labības kūluma, pienu, sviestu vai iedobumā ielikuši naudu. Ūdens, kas sakrājās muldas veida padziļinājumā, tika uzskatīts par dziedniecisku. Par ārstēšanos ļaudis metuši muldā sīkas monētiņas. Vecos laikos pie Muldakmens arī kristīti bērni. Saglabājies arī nostāsts, ka Baronese Anna fon Šulca reiz solījusi dot kādas mājas tam, kurš akmeni aizgādās līdz viņas muižai, taču nevienam tas nav bijis pa spēkam. Kādā teikā stāstīts, ka senatnē Velns esot smēlis ūdeni no tuvējā ezeriņa, lējis to muldā un mazgājies. Tas turpinājies tik ilgi, kamēr ezeriņš bijis izsmelts. Tikai tad Velns aizgājis uz citurieni. Cita teika stāsta, ka Velns gribējis maizi cept, tāpēc izkalis akmenī sev muldu, bet tikko nesis miltus iejavam, tā iedziedājies gailis – un viss darbs bijis vējā. Stāstīts arī, ka senos laikos Velns zem akmens parāvis tuvējo māju saimnieku, bet, kad palaidis to vaļā, neviens viņu vairs nav pazinis – tik ilgs laiks bijis pagājis.

Aizkraukles pagasts, Aizkraukles novads
Uz akmeni ir norādes zīme.
GPS - 56.656670, 25.203991
www.facebook.com/melkitarumuldakmens

Aizkraukle, 10 km

7

7. MUZEJA “KALNA ZIEDI” KULTŪRVĒSTURISKAIS KOMPLEKSS

Muzejs atrodas Kalna Ziedu viensētas vietā Daugavas tuvumā. Ēka, kurā atrodas pastāvīgā ekspozīcija, celta 1989. gadā uz dzīvojamās ēkas pamatiem, bet krātuves ēka – uz kūts pamatiem. Izstāžu nams tapis klēts vietā, savukārt atklātā krātuve uzbūvēta 2014. gadā. No bijušās viensētas ēkām ir saglabājies tikai pagrabs, taču ēku izvietojums atbilst tipiskam Vidzemes sētas plānojumam. Kalna Ziedu pilskalns atrodas 100 metrus uz ziemeļaustrumiem no muzeja. Kalna Ziedu Upurozola stumbra atliekas, cilvēku un dabas stihiju postītas, no Pļaviņu HES ūdenskrātuves malas pārvietotas uz muzeja pagalmu, lai saglabātu to kā vēstures pieminekli un Zemgales reģiona kulta vietu nākamajām paaudzēm. Muzeja krājumā atrodas novada materiālās kultūras artefakti no akmens un dzelzs laikmeta, kas ir sēļu un baltu pētniecības izziņas avots materiālajā un garīgajā kultūrā. Muzeja brīvdabas ekspozīcijā apskatāmi bišu stropi ar piederības zīmēm un Latvijā reti sastopamie riņķa krusti, kas ir viduslaiku kapu pieminekļi. Pastāvīgās ekspozīcijas tēma ir “Daugavas krastu likteņstāsti”. Muzejs nodarbojas ar aktīvu vēstures, tautas daiļamatu un mākslas izstāžu darbību, kā arī rīko pasākumus. Īpaši populāri ir saulgriežu svētkiem veltītie pasākumi, kā arī Kalēju diena jūlijā, Lāčplēša diena novembrī un sveču liešanas darbnīca februārī. Muzejs apmeklētājiem piedāvā rīkot arī savus pasākumus, svinēt kāzas un kristības.

7

Muzeja iela, Aizkraukle, Aizkraukles novads
GPS - 56.598872, 25.2405523
www.aizkrauklesmuzejs.lv

Aizkraukle, 0,5 km

8. BIEDRĪBAS “BALTAINE” RADOŠĀ MĀJA KOKNESĒ

Biedrības „Baltaine” radošā māja Koknesē piedāvā ne tikai svinēt latviešu tradicionālos gadskārtu svētkus – Meteņus, Lieldienas, Ūsiņus, Jāņus, Miķeļus, Ziemassvētkus, organizēt godus – krustabas un kāzas, bet arī gūt zināšanas par šīm tradīcijām, apmeklējot kursus un seminārus, piedaloties kāzu uzvedumos un kulinārā mantojuma meistarklasēs. Biedrības amatniecības darbnīcās var apgūt dažādus senus sēļu amatus – pīšanu, vērpšanu, šķeterēšanu, tamborēšanu, adīšanu un izšūšanu. Te var mācīties arī mūzikas instrumentu - kokles, ermoņikas, blokflautas, mandolīnas spēli, latviešu dančus, rotaļas un dziesmas. Biedrības “Baltaine” radošā māja saņēmusi kultūras zīmi “Latviskais mantojums”, jo padziļināti gan pēta, gan uztur sēļu un apkārtējo novadu tradicionālo kultūru. Aktivitātes un svētku svinēšanu biedrības amatnieki, folkloristi balsta uz seniem ticējumiem, paražām un zinātniskiem darbiem folklorā, etnogrāfijā un vēsturē. Radošās mājas saimnieces gatavo gardas putras, zupas, zāļu tējas, cigoriņu kafiju, cep plātsmaizes un pīrāgus. Iepriekš jāpiesakās, lai nodegustētu

8

8

kulināro mantojumu: “Daugavas zvirbuļus” – pupas vai zirņus ar speķi, “Urgu putru” – biezputru “Urgu” gaumē, “Būnīšu biezzupu”, “Barona pankokus”, arī dzērienus.

Melioratoru iela 1a, Koknese,
Aizkraukles novads
GPS - 56.644318, 25.442099
www.facebook.com/radosamaja

Koknese, 0,5 km

KUR NOGARŠOT KO ĪPAŠU?

“RĪTA PUTNI”

“Rīta putni”, Bilstiņi, Kokneses pagasts, Aizkraukles novads
+371 29147071
www.ritaputni.lv

“Rīta putni” piedāvā aizraujošus stāstus par paipalu fermas saimniecību, paipalu vēsturi, Olalā! un Bučers daudzveidīgajiem produktiem. Saimnieki aicina doties gastronomiskā ceļojumā un piedāvā paipalu produktu degustāciju. Piedāvājumā arī gardēžu pusdienas kopā ar saimniekiem.

9

9. LATVIJAS BIŠKOPĪBAS VĒSTURES MUZEJS

Dravniecība un biškopība līdzas zemkopībai ir viena no senākajām baltu tautsaimniecības nozarēm. Savā ziņā nozares ir bagātības un labklājības avots, to pirmsākumi meklējami aizvēsturē. Bišu vasks senatnē bija viens no galvenajiem tirdzniecības produktiem. Ar dravniecību nodarbojušies arī sēļi. Medum un vaskam bija liela nozīme sēļu ikdienā, tas tika izmantots kā pārtikas produkts ar dziednieciskām spējām un kā mūsdienu cukura aizvietotājs. Savukārt vasks - kā tirdzniecības prece un izejviela vasku modeļu veidošanai bronzas un sudraba izstrādājumu atliešanā akmens un māla veidnēs. Latvijas biškopības vēstures muzejs 1984. gadā tika izveidots Vecbebros, blakus 1922. gadā atklātajai Biškopības-dārzkopības skolai Vecbebru muižā. Tādējādi tas ir nesaraujami saistīts ar izglītības iestādes vēsturi. Muzeja dārzā atrodas mācību drava, bet ekspozīcija, kas izvietota četrās zālēs, sniedz informāciju par bišu saimes dzīvi, to barības bāzi, biškopības produktiem un to nozīmi.
Muzeja misija nav tikai izglītot sabiedrību par biškopību – seniem darbarīkiem, stropiem, inventāru un bišu ražotajiem produktiem, bet arī informēt par biškopības attīstību Latvijā. Ekspozīcijā atrodama daudzpusīga informācija par Vecbebru Biškopības skolas dibinātājiem un skolotājiem. Pēdējās simtgades laikā biškopība ir radikāli mainījusi savu tehnoloģisko veidolu, taču praktiski nemainīga ir palikusi tās būtība - pašas bites un darbs pie tām. Bišu bioloģija nav

9

mainījusies, saimes apkopšanas pamatprincipi - tāpat. Biškopju darbarīku arsenālā nākuši jauni materiāli un lieljaudas iekārtas, kuru izvietošanai ikviena muzeja telpas būtu par šaurām. Taču tās pamatvērtības, kas apgūstamas ikvienam topošajam biškopim, ir labi ievietotas muzeja ekspozīcijā un izmantojamas arī mācību procesā. Muzejā iespējams degustēt dažādu šķirņu medu ar rupjmaizi un pienu vai svaigiem gurķiem, āboliem, kā arī iegādāties medus produktus līdzņemšanai.

„Dravas”, Vecbebri, Bebru pagasts, Aizkraukles novads
GPS - 56.720851, 25.493230
www.visitkoknese.lv

Vecbebri, 0,3 km

10. MEŽMALAS LAIVAS

Uzņēmums Sia “A. A. Mežmalas laivas” piedāvā izbaudīt seno sēļu kuģošanas ceļu, braucot pa ainavisko Daugavu un tās daudzajiem līcīšiem, garām Oliņkalnam un Sēlpils pilskalnam ar varenām, pēc vikingu kuģu parauga būvētām liellaivām - „Lāčplēsis” un “Nameisis”, kas apvītas teiksmām un varoņstāstiem. Kuģošanas prieku un kapteiņa stāstījumu par senvēsturi var izbaudīt arī maršrutā: Kokneses pilsdrupas-Likteņdārzs-Kokneses pilsdrupas. Daugava tika izmantota kā liels tirdzniecības ceļš, kas savienoja

10

10

rietumus ar austrumiem, sēļus ar latgaļiem, zemgaļus ar līviem un citus. Zināms, ka baltu tautām ir bijis liels skaits dažādu tipu kuģu. Sēļu politiski-ekonomiskais centrs bija Sēlpils pilskalns, kas atradās Daugavas krastā. Pilskalna iedzīvotāji pārvaldīja un kontrolēja tirdzniecību un kuģošanu pa upi. Neapšaubāmi, kontrolējot daļu no lielākās upes Baltijas reģionā, sēļiem bijuši arī savi ūdens transportlīdzekļi – kuģi un laivas. Kāds ir bijis to izskats tieši sēļiem, nav zināms, bet, ņemot vērā kuģu fragmentu atradumus reģionā, domājams, ka sēļiem bijuši līdzīgi.

Kempings "Annas Klints", Klintaines pagasts, Aizkraukles novads
GPS - 56.588727, 25.633486
www.facebook.com/mezmalaslaivas.lv

Pļaviņas, 8 km

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Izbraucieni pa Daugavu un Pērsi
Kuģis "Gulbis" no Likteņdārza
+371 29999436
Kuģis "Vīgante" +371 28490667

Daugava izsenis bijis svarīgs tirdzniecības ceļš no austrumiem uz rietumiem. Seno tirdzniecības transportu liellaivas, strūgas, šķutas, učānus un plostus mūsdienās Daugavā neredzēsim, bet pa senā tirdzniecības ceļa pēdām var doties izbraucienos ar vikingu liellaivu un dažāda veida kuģīšiem. Seno laiku stāsti par to, kā Daugavas krastos reiz sadzīvojuši sēļi, latgaļi un citas baltu tautas, atklās daudz jauna par reiz bijušo.

Sēļu dzīvesvietas – pilskalni un apmetnes

Sēļu apdzīvotajā teritorijā Latvijā vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā bija apdzīvoti 10–15 pilskalni. Tie galvenokārt ierīkoti savrupos uzkalnos, retāk – upju satekās, starp gravām, un nocietināti ar valņiem. Sēļiem, salīdzinot ar pārējiem Latvijas teritorijā esošajiem pilskalniem, bieži sastopamas terases, kas veido papildus nocietinājuma sistēmu un aizstāj priekšpili, ko var uzskatīt par sēļu pilskalnu īpatnību.

Pie lielākajiem pilskalniem (zemju centriem) konstatētas senpilsētas, piemēram, pie Dignājas pilskalna, Stupeļu pilskalna un Margaskalna. Izplatītas bija apmetnes jeb ciemi. Arheoloģiski pētīta ir tikai neliela daļa pilskalnu un dzīvesvietu. Starp ievērojamākajiem sēļu centriem minami Dignājas, Stupeļu un Sēlpils pilskalns. Arheoloģiskajos izrakumos Sēlpils pilskalnā iegūtas Latvijā vissenākās liecības par cilvēka klātbūtni – vācu mūra pils un sēļu koka pils slāņos bija iejauktas krama šķilas, kasīkļi un bultu uzgaļi, kas pēc formas attiecināmi uz paleolīta jeb senākā akmens laikmeta beigu posmu (datējami ar apmēram 9. gt. p. m. ē.).

Vēlajā dzelzs laikmetā sēļi Daugavas kreisajā krastā dzīvojuši teritorijā no Jaunjelgavas un Taurkalnes mežiem līdz Apaščas un Rovejas upei. Pēc Livonijas Indriķa hronikas sēļu pils ir Sēlpils, kuru krustneši ieņēma 1208. gadā, bet Kokneses novadā sēļi dzīvoja kopā ar latgaļiem. 1226. gada dokumentā, ar kuru noteiktas Rīgas pilsētas robežas, minēts, ka sēļi dzīvoja arī Rīgas apkārtnē.

Latvija

JĒKABPILS PILSĒTA un apkārtne

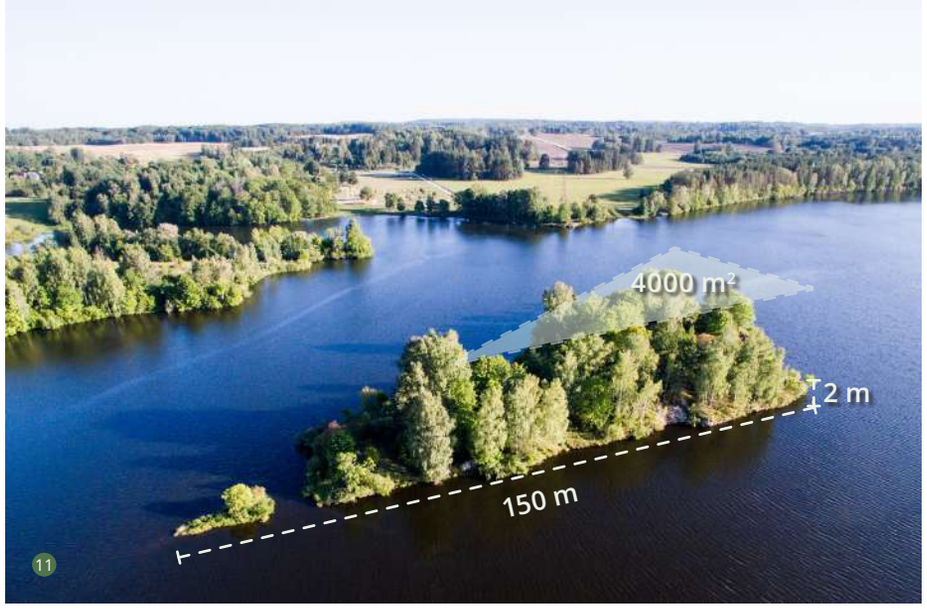
Sēlpils - Jēkabpils

11. Sēlpils pilskalns
12. Pormaļu Sudrabkalns
13. Bioloģiskā un apskates saimniecība "Boļāni"
14. Krustpils pils un Jēkabpils Vēstures muzejs
15. Jēkabpils Vēstures muzeja Brīvdabas nodaļa „Sēļu sēta"

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: visit.jekabpils.lv

11. SĒLPILS PILSKALNS

Sēlpils pilskalns ar koka pili līdz 13. gadsimta sākumam bija senās Sēlijas valdnieku pils un sēļu politiski ekonomiskais centrs, kurā ietilpa vairāki ciemi. Mūsdienās pilskalns atrodas uz salas Daugavā ar gleznainu ainavu visapkārt un apmeklētājiem labiekārtotu atpūtas vietu. Atkarībā no ūdenslīmeņa mūsdienās Sēlpils sala Daugavā atrodas līdz diviem metriem virs ūdens un garumā var sasniegt līdz 150 m. Pilsdrupas atrodas zem ūdens. Salai var piekļūt ar laivu vai apskatīt to no Daugavas krasta. Iepretim Sēlpils pilskalnam, Daugavas pretējā krastā atrodas Oliņkalns. Sēlpils pilskalns no 6. līdz 12. gadsimtam bija Sēlijas politiskais un militārais centrs. Rosīgāka dzīve Sēlpilī norisinājās 10.–12. gadsimtā, kad apdzīvots viss pilskalna plakums. Sēlpils pils plakuma izmēri ir aptuveni 4000 m2, bet priekšpils aizņēma 7000 m2 lielu platību. Arheoloģiskajos izrakumos šeit iegūtas Latvijā vissenākās liecības par cilvēka klātbūtni – vācu mūra pils un sēļu koka pils slāņos bija iejauktas krama šķilas, kasīkļi un bultu uzgaļi, kas pēc formas attiecināmi uz paleolīta jeb senākā akmens laikmeta beigu posmu (datējami ar apmēram 9. gt. p. m. ē). Arheoloģiskajos izrakumos vēl tika atsegtas seno sēļu pils slānis (6. līdz 12. gadsimts) ar pavardu, celtņu un nocietinājumu paliekām. Pēc teritorijas nonākšanas Livonijas ordeņa varā uz Sēlpils pilskalna uzcelta liela Livonijas ordeņa mūra pils, kas 16. gadsimtā pat kalpoja par Kurzemes un Zemgales hercogu galma rezidenci. Ordeņa mūra pils nopostīta Ziemeļu kara laikā – 1704. gadā. Zem Sēlpils ordeņa mūra pils drupām konstatēti baltu ciltīm raksturīgi atradumi, attiecināmi uz 1. gt. p. m. ē., bet kultūrslānis ar sēļiem raksturīgiem

Noskaties video – Sēlpils viduslaikos 3D

atradumiem konstatējams aptuveni no 5. gadsimta. Ordeņa celtā pils pamatā veidoja gareni izstieptu būvi, kuras centrālā daļa (bez priekšpils) pilnīgi saskanēja ar senākajiem sēļu nocietinājumiem, kas bija pieskaņoti dabiskajam Daugavas krasta reljefam, taču, pili ceļot, jādomā, senie grāvji un uzbērumi pārveidoti. Vēsturnieki domā, ka Sēlpils pilsdrupas stāvot tai paša vietā, kur atradusies senā „castrum Selonum", kas pieminēta Livonijas Indriķa hronikā. Tomēr pēc sava izskata Sēlpils pilskalnam vairs nav nekādu pazīmju, kas liecinātu, ka šai vietā kādreiz būtu stāvējusi vietējo iedzīvotāju pils. Pilskalna apkārtnē ir daudz senkapu. Tuvumā atrodas arī Karātavu kalns. Par to teika stāsta, ka kārti tie ļaudis, kuri pils celtniecības laikā nevarējuši uznest pilskalnā noteikto akmeņu skaitu.

Sēlpils pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.58722, 25.64027

Latvija

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Taborkalna skatu tornis
Dāburi, Sēlpils pagasts, Jēkabpils novads

158 m augstajā Taborkalna virsotnē atklāts 28 m lielais skatu tornis, no kura skatam paveras pasakaina ainava. Torņa pakājē atrodas Strūves ģeodēziskā loka punkts "Dabors-kalns", kā arī pieejama informācija par to.

12. PORMAĻU SUDRABKALNS

Pormaļu Sudrabkalns atrodas sēļu apdzīvotajā teritorijā – Daugavas kreisajā krastā, lieliski iekļaujoties apkārtējā ainavā un uzskatāms par vienu no dzelzs laikmeta sēļu pilskalniem. Sudrabkalns ir savrups, apaļīgi konusveidīgs un ar ļoti stāvām nogāzēm. Pilskalna forma ir tipiska sēļu apdzīvotajām teritorijām. Virs apkārtnes pilskalns paceļas par 22-26 metriem. Pilskalna plakuma izmēri ir 45 - 50 metri, tam ir neliels, aptuveni trīs metrus liels valnis plakuma vidusdaļā, un tam nav nekādu redzamu mākslīgi veidotu nocietinājumu. Arheoloģiskie izpētes darbi šeit nav norisinājušies, taču pilskalnā un tā nogāzēs ir fiksēts kultūrslānis, kas liecina par senu apdzīvotību. Pilskalna tuvumā atrasti gan akmens cirvji, gan dzelzs šķēpa gali, pilskalna ziemeļu pakājē atrasts dzelzs šaurasmens cirvis. Līdzās pilskalnam bijusi senpilsēta aptuveni divu hektāru platībā, tajā kultūrslāņa biezums sasniedza 0,6 metrus. Pilskalnā un senpilsētas teritorijā atrastā keramika liecina par

pilskalna apdzīvotību ilgstošā laika periodā, iespējams, jau no 1 gt. p. m. ē. līdz pat vēlajam dzelzs laikmetam. Pilskalnu pirmais reģistrējis Kārlis fon Lēviss of Menārs 1922. gadā, bet 1926. gadā savas Zemgales pilskalnu apzināšanas ekspedīcijas laikā to apsekojis un uzmērījis Ernests Brastiņš. Pilskalna tuvumā atrodas vairāki savrupi un apaļi uzkalniņi, iespējams, kulta vietas.

Sēlpils pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.550363, 25.648515

13. BIOLOĢISKĀ UN APSKATES SAIMNIECĪBA "BOĻĀNI"

"Boļānu" saimniecības darbības veids ir augi un to produkti, kā arī tūrisma pakalpojumi, kas balstās uz vietējiem sēļu kultūras un dabas resursiem. Līdzīgi kā pārējam Baltu tautām, sēļu sentautas ikdiena bija cieši saistīta ar dabas dotām veltēm, un saimniecība sniedz nelielu ieskatu seno sēļu sadzīvē, kad plaši tika izmantoti augi un dabas veltes. Ciemošanās laikā dziedošā sēļu saimniece Maija atklās vēstures teiksmas, lauku dzīves patiesības un tradīcijas. Saimniecei ir pat pašai savs virtuālais dainu skapis, kur lasāmas 3389 Sēlpilī teiktās dainas. Skaistajā lauku saimniecībā var nobaudīt un

13

iegādāties gardas zāļu tējas, augļu, ogu sukādes un īpašos piedāvājumus – unikālas sēļu karašas, ko var mācīties pagatavot pēc dzimtas receptes. Iespējams doties arī izziņas pārgājienos dabas takās, arī uz Strūves ģeodēziskā loka punktu "Dabors-kalns".

Mājas "Boļāni", Sēlpils pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.58564, 25.68699
www.bolani.mozello.lv

14

14. KRUSTPILS PILS UN JĒKABPILS VĒSTURES MUZEJS

Krustpils pils dokumentos pirmo reizi minēta 1237. gadā. Pilī vairāku gadsimtu garumā saimniekoja baronu fon Korfu dzimta. Pēc apjomīgiem pils rekonstrukcijas un labiekārtošanas darbiem tagad te var aplūkot pils zāles un plašos gaiteņus ar jaunām ekspozīcijām par pilsētas vēsturi. Pils tornī un izstāžu zālēs tiek rīkotas izstādes, kā arī muzejs piedāvā tematiskas ekskursijas un izglītojošas programmas.
Krustpils pilī jau vairāk nekā 25 gadus atrodas Jēkabpils Vēstures muzejs. Viena no muzeja ekspozīcijas telpām veltīta arī sēļu sentautai. Ekspozīcijā izmantoti muzeja krājumā esoši arheoloģiskie priekšmeti un sēļu 12.-13. gadsimta apģērbu un rotu rekonstrukcijas. Ikviena apmeklētāja, veroties spogulī, var ieraudzīt sevi tērptu senās sēļu sievietes apģērbā. Bērni, savukārt, var iejusties arheologa ādā ar trīša palīdzību izceļot smagumu no izrakumu vietas.
Muzeja krājumā atrodas sēļu materiālās kultūras artefakti, kas ir baltu pētniecības izziņas avots materiālajā un garīgajā kultūrā.

Rīgas iela 216B, Jēkabpils
GPS - 56.51096, 25.85884
www.jekabpilsmuzejs.lv

14

14

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Jēkabpils Mežaparks
Mežaparka iela, Jēkabpils, Jēkabpils novads
+371 22000498

Parks stādīts 1966. gadā, lai pasargātu pilsētu no dolomīta karjera izstrādes putekļiem. Meža parks atrodas Radžu ūdenskrātuves krastos, kur iespējams iznomāt laivas, makšķerēt, kā arī nodarboties ar zemūdens medībām. Ziemā atvērta slēpošanas trase, bet vasarā var doties uz Zilā karoga pludmali, "Pēdu taku" un "Lūša šķēršļu taku", disku golfa parku "Lūša ķepa", pludmales volejbola un strītbola laukumiem, kā arī piedalīties citās aktivitātēs.

15. JĒKABPILS VĒSTURES MUZEJA BRĪVDABAS NODAĻA „SĒĻU SĒTA"

Netālu no Vecpilsētas laukuma izvietojusies Jēkabpils Vēstures muzeja Brīvdabas nodaļa "Sēļu sēta". Tās ekspozīciju veido sešas 19. gadsimta Augšzemes lauku celtnes – dzīvojamā māja, graudu klēts, mazā klēts, kalve, vējdzirnavas un pirts, bet pagalms, ēku arhitektūra un plānojums atspoguļo seno sēļu amatniecības un celtniecības prasmes. "Sēļu sēta" sākta veidot 1952. gadā, pirmā ēka, kas šeit atvesta, ir klēts no Aknīstes apkārtnes "Skārdupēm". Jaunuzceltajā Amatu mājā izvietota ekspozīcija par amatniecības tradīcijām Sēlijā, kā arī iekārtotas telpas dažādām praktiskām nodarbībām. Muzejā iespējams izmēģināt dažādus lauku darbus – malšanu, vērpšanu un kalšanu. Tiek piedāvātas tematiskās izstādes, priekšmetu restaurācijas meistarklases, Jāņu ielīgošana un citas aktivitātes. Ekspozīcijā aplūkojami arī Sēlijas novada vidēji turīga zemnieka 19. gadsimta darba rīki un sadzīves priekšmeti. Praktiskajā nodarbībā "Augu dabas spēks" ir iespēja uzzināt par Latvijas augu ietekmi uz cilvēka labsajūtu un izgatavot skrubi pirts rituāliem. Savukārt tiem, kuri vēlas uzzināt vairāk par tā laika amatnieku darbiem, jāpiedalās nodarbībā "Amatnieku darbi", kur var malt miltus, vērpt dziju un kult sviestu.

Filozofu iela 6, Jēkabpils
GPS - 56.496162, 25.873688
www.jekabpilsmuzejs.lv

Sēļu rotas

Sēļi jau no bērnu dienām jaunajai paaudzei mācīja rotāšanās tradīcijas. Bērniem dotās rotas bijušas līdzīgas pieaugušo rotām, bieži vien pielāgotas, saliecot atbilstoši bērna augumam, vai arī speciāli gatavotas vajadzīgajā izmērā. Sēļu sievietes nēsāja kaklariņķus, aproces, gredzenus, saktas, vainagus. Sieviešu vidū bija plaši izplatīti piekariņi. To forma varēja būt visdažādākā – zirdziņi, krustiņi, medaljoni. Viena no izplatītākajām sieviešu rotām bija kaklariņķi, to dažādās formas sastopamas plašā teritorijā. Sēlietes mīlējušas rotāties un nēsāt gredzenus, tie veidoja skaitliski lielāko rotu grupu. Parasti līdzīgā skaitā uz katras rokas pārstāvētas praktiski visas zināmās gredzenu formas.

Nereti sieviešu un meiteņu apbedījumos atrastas ļoti krāšņas, vairāku viju kaklarotas, kas sastāvējušas no stikla un dzintara krellēm, gliemežvākiem, bronzas spirālēm, zvārguļiem, kā arī dažādiem piekariem – amuletiem. Līdzīgi kā kaimiņu tautām arī sēļu sievietēm bijušas greznas aproces, bet tās konstatētas ne visos apbedījumos. Dominējošā bija lentveida aproce ar zvērgalvu galiem. Īpaši jāatzīmē sēļu sieviešu greznās villaines, kas rotātas ar audumā ievērtiem vai ieaustiem bronzas gredzentiņiem.

Sievietes valkājušas vilnas apliekamos svārkus, lina kreklu un villaini, kā galvas rota nēsāti dažādu veidu, parasti spirāļu vainagi, atsevišķos gadījumos ar bizes veidā piestiprinātiem dekoriem. Vīriešu lietoto rotu skaits bijis ievērojami mazāks. Vīriešiem greznākās rotas bija jostas, tās dekorētas ar bronzas vai sudraba apkalumiem un sprādzēm. Nēsātas arī saktas, ar kurām sasprauda svārkus un apmetni, kā arī aproces un gredzeni.

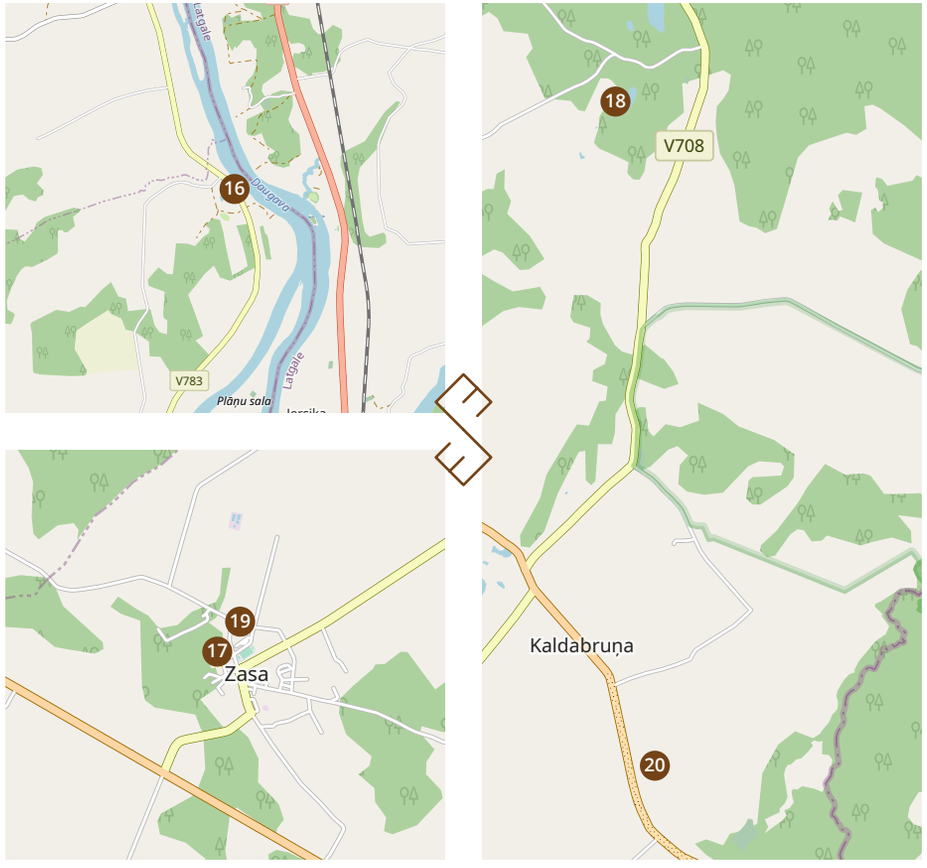
JĒKABPILS NOVADS un apkārtne

Dignāja - Rubene - Zasa

16. Dignājas pilskalns
17. Sēlijas kultūrtelpa
18. Sēļu sēta "Gulbji"
19. Amatniecības centrs "Rūme"
20. Biedrības "Ūdenszīmes" ekspozīcija "Pļavas muzejs"

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: visit.jekabpils.lv

16. DIGNĀJAS PILSKALNS

Viens no ievērojamākajiem sēļu pilskalniem, senatnē spēcīgs un varens, ir Dignājas pilskalns, kas atrodas ap 300 m no Daugavas, iepretim Jersikas pilskalnam. Pēc pētnieku domām, līdz 10. gadsimtam Dignāja bija nozīmīgāka par Jersikas pili, Livonijas konfederācijas ordeņa laikā dēvēto "ķēniņa citadeli", kas visur tika minēta kā galvenais pārvaldes un garīgās dzīves centrs Latgalē. Dignājas pilskalnā jau kopš 1.gt. p. m. ē. eksistējusi nocietināta apmetne, bet vēlāk, dzelzs laikmetā, te pastāvējusi nocietināta sēļu apmetne, kuras aizsargbūves atradušās pilskalna malās. Dignājas pilskalns rakstītajos avotos pirmo reizi minēts 1366. gada dokumentos saistībā ar Rīgas arhibīskapijas Dignājas viduslaiku pili (hus Dubbena), kas atradusies Dignājas apkārtnē, taču ilgi nav pastāvējusi. Pastāv versija, ka šī pils atradusies senajā Dignājas pilskalnā. Dignājas pilskalns ierīkots lielāka kalna dienvidu daļā. Kalns orientēts DR-ZA virzienā un ziemeļu pusē ir tikai 3-5 m augsts, tāpēc tā nogāžu malas ir mākslīgi nostāvinātas. Pilskalna ziemeļaustrumu pakājē ir plašs terasveidīgs laukums, kurā tika konstatēts kultūrslānis. Tā, iespējams, varētu būt Dignājas pils priekšpils teritorija. 1939. gadā Elvīras Šnores vadībā pilskalnā tika veikti arheoloģiskie izrakumi, kuru rezultātā iegūts ap 700 senlietu no agrā, vidējā un vēlā dzelzs laikmeta. Vēlākie atradumi attiecas uz 13. gs. sākumu. Par to, ka pilskalna plakumā atradušās dzīvojamās ēkas, liecina tajā atklātās māla kleķu krāšņu un pavardu paliekas. Par Dignājas pilskalnu ir saglabājušies nostāsti, ka zem pilskalna ir pazemes eja, kas to savienojusi ar Jersikas pilskalnu otrpus Daugavas. Tā kā pilskalns nav apaudzis ar kokiem, no tā paveras skaista ainava uz Daugavas ieleju.

„Grantsbedres", Dunavas pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.274723, 26.186908

17. SĒLIJAS KULTŪRTELPA

Sēlijas kultūrtelpas ekspozīcija ir veltīta tradicionālai sēļu kultūrai, senajiem amatiem un tradīcijām. Šeit var apskatīt ekspozīciju "Sēļu zemnieks agrāk un tagad", iepazīt Sēlijas laukos 19. gs. beigu un 20.gs. sākumam raksturīgus amatniecības darba rīkus, sadzīves priekšmetus un arī rokdarbus. Iespējams iepazīt sēļu izloksni caur faktiem par Jēkabpils novada literārajiem dižgariem - Raini, Jāni Akurateru, Jāni un Aleksandru Grīniem, kā arī apskatīt virtuālu maršrutu pa Jēkabpils novadu. Muzejs piedāvā arī izglītojošus video par tādām sēļu dzīves prasmēm kā biškopība, galdniecība, jostu aušana, maizes cepšana, muzicēšana, plostniecība, virvju vīšana, namdara amatniecība, kā arī arheoloģiskās podniecības īpatnības un ieskatu novada īpašajā prāmju – pārcēlāju pāri Daugavai darbībā.
Muzejā regulāri notiek dažādas norises – dzejas dienas, muzeju naktis un citi pasākumi, kā arī tiek organizētas radošās darbnīcas dažāda vecuma auditorijai. Grupām tiek piedāvātas ekskursijas pa Jēkabpils novadu, tajā skaitā pa Zasas parku. Apmeklētājiem iespējams atpūsties, spēlējot dažādas galda spēles, piemēram, saliekot taktilo puzli "Sēlijas sakta" vai izspēlējot sēļu vārdu spēli "Sēļu pārinieks".

"Ozollejas", Zasa, Zasas pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.29359, 25.97940
www.facebook.com/selijaskulturtelpa

17

17

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Putnu vērošanas pārgājieni
Kalna pagasts, Jēkabpils novads
+371 29939759

Iespēja pieteikt putnu vērošanas pārgājienus ar pavadoni grupām līdz 10 cilvēkiem. Pārgājienu organizēšanas laiks – no marta līdz oktobrim. Iepriekšēja pieteikšanās.

18

18. SĒĻU SĒTA "GULBJI"

Izbaudīt seno sēļu garu un dzīves veidu var sēļu lauku sētā "Gulbji" - vietā, kur apstājies laiks. Šī ir viena no retajām vietām, kur apskatāma un iepazīstama Sēlijas vēsturiskajam novadam raksturīga „dzīva" sēta ar tās plānojumu un tipiskām ēkām. Pašizveidots neliels etnogrāfiskais muzejs, senas ēkas ar savu stāstu, daiļdārzs un dekoratīvo stādu kolekcija, augļu dārzs un ārstniecības augu krājums sakļaujas ar seno apbūvi un harmoniski to papildina. Apmeklētājiem tiek piedāvātas dažādas aizraujošas aktivitātes, kā pēršanās melnajā pirtī, izmantojot pļavā sietas augu slotiņas un pašizgatavotu augu-medus skrubi, siera siešana, sviesta kulšana, seno sēļu ēdienu gatavošana, īstas rudzu maizes cepšana, virvju vīšana, labības sēšana pēc sentēvu metodēm un citas. Saimniecība pēc iepriekšējas pieteikšanās nodrošina arī ēdināšanu, mājas darinājumus, sēļu ēdienu un dzērienu - plānās pankūkas, grūbu zupu, kartupeļu biezzupu, sautētas pupas īpašā mērcē, bubertu, maizes zupu ar putukrējumu, tortes un zāļu tējas – degustācijas. Saimniecība ieguvusi atzinības zīmes - "Latviskais mantojums" un "Latviešu virtuve".
Šeit var iepazīties ar seno latvju spēka zīmēm, paražām, svinēt svētkus tradīciju gaisotnē ar atbilstošām dziesmām, dejām un rotaļām. Svinībām pieejamas divas pusslēgtas nojumes, kamīns, grils, tiek nodrošināta malka. Saimniecībā

18

18

izveidota baskāju taka, rotaļu un volejbola laukums, kā arī pieejams batuts. Lauku sētā ir atjaunots, labiekārtots avots, vairāki dīķi un ezers, kur peldēties un zvejot, tāpat teritorijā ir ierīkotas telšu un ugunskura vietas.

"Gulbji", Rubenes pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.137077, 26.064265
www.facebook.com/selulaukuseta.gulbji

19. AMATNIECĪBAS CENTRS "RŪME"

Amatniecības centrā „Rūme" tiek kopti, izzināti un pētīti senie sēļu amati. Šeit mēdz tikties vietējie un Lietuvas sēļu amatnieki, lai kopā nodotos savām radošajām izpausmēm, cits citu pamācot un radot skaistus mākslas darbus, izzinot un restaurējot senos amatu rīkus, izkopjot prasmes un tradīcijas, tādējādi saglabājot sēļu kultūrvēsturisko mantojumu. Šeit ikviens ir laipni gaidīts ne tikai apskatīt centra amatnieku un mākslinieku veikumu, bet arī darboties pašam, apgūt jaunas prasmes un radoši pavadīt laiku, jo „Rūme" piedāvā radošās darbnīcas keramikā, auduma apgleznošanā un kokapstrādē. Amatniecības centrs piedāvā meistarklases māksliniekiem un amatniekiem, radošās darbnīcas bērniem un pieaugušajiem, seminārus un individuālās apmācības, laivu izbraucienus, kāzu rituālu vadīšanu, nodarbības ģimenēm un nelielām interesentu grupām. Iespējams iegādāties suvenīrus un mākslas priekšmetus, kā arī veikt pasūtījumus. "Rūmē" var iepazīties arī ar sēļu arheoloģisko tērpu rekonstrukcijām – gan vīrieša, gan sievietes, ir apskatāma vēlā dzelzs laikmeta podniecības rekonstrukcijas ekspozīcija. Tāpat var iemēģināt spēkus graudu malšanā ar rokas akmens dzirnavām. Latvijas tradicionālā guļbaļķu arhitektūra un vienmēr "Rūmē" valdošais radošais gars apburs un ienesīs senatnē, dodot mieru un atpūtu domām. Ja vēlaties radošu, bet mierpilnu atpūtu, vienlaikus izzinot Sēlijas senvēsturi, amatniecības centrs "Rūme" tam būs īstā vieta.

„Rūme", Zasa, Zasas pagasts,
Jēkabpils novads
GPS - 56.29458, 25.98139
www.facebook.com/amatniecibas.centrs.rume

20

20. BIEDRĪBAS "ŪDENSZĪMES" EKSPOZĪCIJA "PĻAVAS MUZEJS"

Sēļu kultūrvide un dzīvesvieta cieši saistīta ar dabu, zināšanām par dabu, augiem, gada laikiem. Lai mūsdienu cilvēks spētu izprast dažādas norises dabā un augu valstībā, kas cieši saistās ar kultūrvēsturisko mantojumu, izveidota Biedrība "Ūdenszīmes". Par "Ūdenszīmju" līdz šim nozīmīgāko pasākumu un vizītkarti uzskatāmas "Siena dienas" – siena skulptūru plenērs, kas jau desmit gadus jūlija sākumā notiek Kaldabruņas skolas ābeļdārzā. Biedrības "Ūdenszīmes" veidotajā patstāvīgajā ekspozīcijā "Pļavas muzejs" skatāma multimediju ekspozīcija „Pusnakts pļavā", kas veltīta dabai, ainavai un tradīcijām. Muzejā var iepazīt dažādus, tostarp aizsargājumus pļavas augus, sasildīties pie zāļu tējas krūzes un piedalīties radošajās darbnīcās saistībā ar stikla un koka apstrādi, lāzergravēšanu un darbu ar dabas materiāliem. Šajās darbnīcās top interjeri priekšmeti un oriģinālas rotaslietas, piemēram, unikālas stikla rotas, kurās iekausēti dzīvi Sēlijas augi, tās iespējams gan iegādāties, gan pasūtīt. Pļavas muzeja āra teritorijā var iepazīties ar ārstniecības augu dārzu un aizsargājamo augu paraugstadījumiem.

"Kaldabruņas skola", Rubenes pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.09434, 26.06900
www.udenszimes.lv
www.facebook.com/Udenszimes

20

Sēļu zemes

Rakstītos avotos minētas vairākas sēļu zemes, kas atradušās mūsdienu Latvijas dienvidaustrumu daļā un Lietuvas ziemeļos. Zemju precīza lokalizācija ir problemātiska. Pieņem, ka Latvijas teritorijā lokalizējamas piecas sēļu zemes – Sēlpils, Kalve, Nīcgale, Pelone un Alekte. Savukārt Pāvesta Inocenta IV 1254. gada bullā minētas piecas sēļu zemes - Alekte (Allecten), Kalve (Calve), Sēlene (Selen), Medene (Medene) un Nīcgale (Nitcegale). Ar zemēm ir jāsaprot lielāki novadi ar spēcīgi nocietinātām pilīm centrā un virkni tām pakļautu ciemu.

Sēļu apdzīvotās teritorijas robežas aptvēra mūsdienu Jēkabpils novadu, Ilūkstes un Jaunjelgavas apkārtni un Lietuvā robežojas pa Dusetas, Šventojas, Vašokas, Viešinas un Lēvenes upēm. Šajā teritorijā ir jālokalizē visas rakstītajos avotos minētās Sēlijas zemes.

Ar vietvārdu Selen būtu jāsaprot daļa Sēlijas - salīdzinoši šaura josla Daugavas kreisajā krastā no Jaunjelgavas līdz apmēram mūsdienu Jēkabpils apkārtnei – Ābeļiem, ar centru Sēlpils pilskalnā. Medene (Medene) būtu meklējama uz dienvidiem no Kalves Lietuvas teritorijā, savukārt, Nīcgale (Nitczegale}, domājams, atradusies apmēram pretim mūsdienu Nīcgalei Daugavas kreisajā krastā Dvietes rajonā (Jēkabpils novads), kur ir zināmi virkne šī laika pieminekļu. Tās centrs varētu atrasties Ilūkstes Melnākalna pilskalnā, kur pakājē ir senpilsēta. Novads varētu aptvert mūsdienu Dvietes, Ilūkstes apkārtni gar Daugavas krastiem. Rīgai tuvākajā Sēlijas daļā būtu meklējama arī Kalves (Calve) zeme, jo tā salīdzinoši agri tika iekarota un daļa no tās nonāca gan Rīgas domkapitula, gan Rīgas bīskapa varā. Tāpēc var pievienoties hipotēzei, ka tā meklējama Zalves upes rajonā. Diemžēl šī teritorija ir arheoloģiski maz pētīta, un tajā nav zināmi droši vēlā dzelzs laikmeta pieminekļi.

Lielāka neskaidrība ir ar zemju Alektenes (Allekten) un Pelones (Pelone) lokalizāciju. Šie vietvārdi, šķiet, līdz mūsdienām nav saglabājušies. Iespējams, Pelones vārdu nes Lones upīte un Lones ciems. Tad Pelone būtu meklējama Rites un Saukas ezera apkārtnē Jēkabpils novadā. Uz dienvidiem no Lones Rites pagastā viens otram pretī atrodas divi vareni pilskalni – Stupeļu pilskalns un Margaskalns, un pie tiem bijušas plašas senpilsētas. Tā kā Allekten minēts pāvesta Inocentija IV Asīzē 1254. gada 23. maijā izdotajā bullā, tad loģiskāk būtu to meklēt Latvijas teritorijā. Šis novads varēja atrasties Aknīstes, Gārsenes apkaimē Jēkabpils novadā, ietverot Lietuvas teritorijā esošo Obeļu apkārtni - tās centrs varēja būt bijis Papiļu pilskalnā.

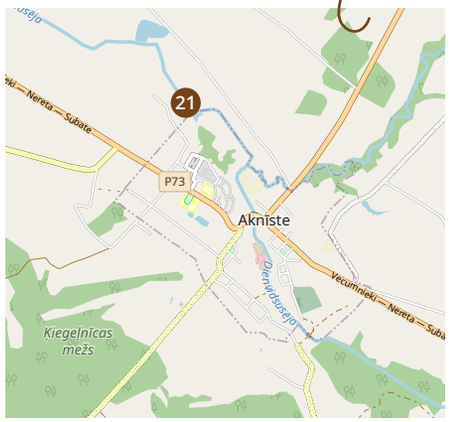

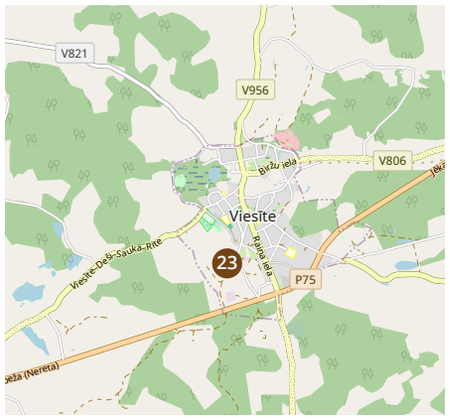
SĒLIJAS mazpilsētas

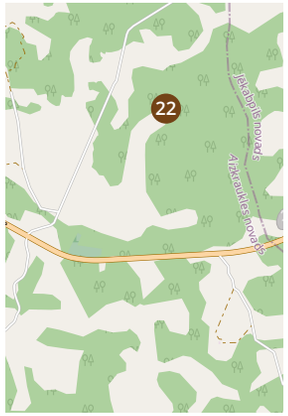
Aknīste - Nereta - Viesīte - Rite - Sauka

21. Saltupju svētavots
22. Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs "Riekstiņi"
23. Viesītes muzejs "Sēlija"
24. Stupeļu pilskalns
25. Stupeļu pilskalna akmens
26. Ormaņkalns

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: visit.jekabpils.lv

21. SALTUPJU SVĒTAVOTS

Sēļi Saltupju svētavotu kopš seniem laikiem atzinuši kā dziedniecisku un svētu. Avots tiek uzskatīts arī par kulta vietu, kur senatnē sēļi veikuši rituālas darbības. Ar ūdeņiem bagātais avots savā tecējumā veido strautu – Saltupi, kas pēc 100 m ietek Dienvidsusējā, tas uzskatāms par vienu no garākajiem pazemes avotiem Latvijā. Avota ūdenī esošie dzelzs un sēra savienojumi piešķir tam specifisku sēra piegaršu un iekrāso strauta gultni rūsganā krāsā. Netālu no avota iztekas atrodas neliels akmens ar dabisku iedobumu, kas, iespējams, izmantots senajos rituālos. Nostāsti pauž, ka senatnē pie avota veiktas rituālas darbības – ziedotas monētas un citi sīki priekšmeti, Lieldienu rītos ar dzestro avota ūdeni mazgātas sejas. Līdz pat mūsdienām vietējie iedzīvotāji stāsta, ka avotu, kas izplūst uz austrumiem, ūdens ir dziedinošs. Mūsdienās radīts pieņēmums, ka pie avota gravas augošā ainaviskā liepa ir kulta koks, kas, spriežot pēc tā apkārtmēra, ir daudz jaunāks nekā dažos aprakstos minēts. Avota iztekai iespējams piekļūt un ceļotāji var nobaudīt specifisko minerālūdeni.

Torņa iela, Aknīste, Jēkabpils novads
GPS - 56.17129, 25.73505

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Kafeja "Alīda"
Dzelmītes, Elkšņi, Elkšņu pagasts, Jēkabpils novads
+371 26582074
www.kafejaalida.lv

Alīdas brīnišķīgā cigoriņu-ozolzīļu kafejas recepte mantota no Alīdas Kerubinas (dzim. Geida), kura nāk no Subates puses Prodes pagasta "Gobām". Droši var teikt, ka šī ir Sēlijas garša. Kafejas fabrikā viesi var apskatīt ražošanas procesu, baudīt dažādas kafejas šķirnes, kā arī izveidot paši savu. Šeit var piedalīties zīļu lobīšanas talkā, uzcept rudzu maizi un baudīt to ar cigoriņu kafeju.

22

22

22. JĀŅA JAUNSUDRABIŅA MUZEJS "RIEKSTIŅI"

Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs „Riekstiņi" iekārtots senas zemnieku sētas saimniecības ēkā, kas atspoguļo agrāko laiku tradīcijas un amatniecības prasmes Sēlijas novadā. Muzejs ir bagāts ar sadzīves un saimniecības priekšmetiem, kādi raksturīgi sēļu materiālajai kultūrai. Muzejs atvērts 1967. gadā gleznotāja un rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa 90. dzimšanas dienā. Gleznotājs un rakstnieks J. Jaunsudrabiņš savu bērnību pavadījis viensētā "Riekstiņi", kur joprojām saglabājies 19. gadsimta veidols - „Baltajā grāmatā" attēlotā pasaule. Pamatekspozīcija iepazīstina ar Jaunsudrabiņa dzīvi un daiļradi - te skatāmas viņa grāmatas, gleznas, fotogrāfijas, personīgās lietas, bet 19. - 20. gadsimta sākuma sadzīves priekšmeti, kas iegūti Neretas pagasta un tuvākās apkārtnes viensētās, dod ieskatu par tā laika sadzīvi lauku sētā. Vasaras periodā papildus ekspozīcijai skatāmas lietišķās mākslas izstādes. Muzejā regulāri notiek dažādi pasākumi kā Mākslas, Dzejas dienas, Jaunsudrabiņa atcere, gadskārtu svētki un citi pasākumi. Pastaigu takas "Riekstiņu" apkārtnē ved gar dabā iezīmētiem kultūrvides objektiem - vietām, kas minētas "Baltās grāmatas" tēlojumos.

"Riekstiņi", Neretas pagasts,
Aizkraukles novads
GPS - 56.196922, 25.380306
www.visitaizkraukle.lv

23

23. VIESĪTES MUZEJS "SĒLIJA"

Viesītes muzejs „Sēlija" glabā Viesītes novada un Sēlijas kultūrvēstures mantojumu un tradīcijas, iemūžinot sēļu novada vārdu, ļaudīs rosinot saglabāt un nostiprināt sēlisko pašapziņu. Muzejs regulāri veic krājuma papildināšanu, Sēlijas un Viesītes pagasta kultūrvēstures pētniecību un zinātnisko darbu Sēlijas tradicionālās kultūras saglabāšanā. Šeit var aplūkot ekspozīcijas par Augšzemes etnogrāfiju, sēļiem un Sēliju, kā arī Sēlijas dabu. Muzeja teritorijā atrodas Amatniecības centrs, kur tiek iedzīvinātas tradicionālās Sēlijas novada amatu prasmes. Centrā ada tautiskās zeķes un cimdus, tamborē, auž un izšuj krustdūrienā, darbos iestrādājot senču ornamentus un zīmes, bet blakus ēkā – galdniecībā – nodarbojas ar kokapstrādi. Muzejā izveidots Mazā Bānīša komplekss, kas atrodas kādreizējā Viesītes depo atrašanās vietā.

A. Brodeles iela 7, Viesīte, Jēkabpils novads
GPS - 56.34141, 25.55454
www.muzejsselija.lv
www.facebook.com/muzejsselija

23

23

24. STUPEĻU PILSKALNS

Stupeļu pilskalns bijis viens no varenākajiem sēļu pilskalniem un ir atrodams dažus kilometrus no Lietuvas robežas. Tas ir savrups, iegarens, kokiem apaudzis kalns, tā nogāzes ir mākslīgi paaugstinātas, vērojamas divu terašu pazīmes. Ap 30 m augstais pilskalns ir viens no Sēlijas vēsturiskā novada lielākajiem pilskalniem ar plakuma platību 3400 kvadrātmetri. Pilskalna pakājē atradusies ap 3 hektāru liela senpilsēta, un tas pieder pie terasēto pilskalnu tipa. Pilskalns uzskatāms par vienu no sēļu spēcīgākajiem kultūrpolitiskajiem centriem sēļu zemēs, kas saistāms ar tā centrālo stāvokli un ģeogrāfisko novietojumu attiecībā pret pārējām sēļu zemēm. Tas atradās sēļu apdzīvotās teritorijas centrā ar iespaidīgiem cilvēkresursiem, kas ļāva attīstīt panākumiem bagātu tirdzniecību un pārraudzīt ceļu no Sēlpils uz Sēlijas dienvidu apgabaliem un Lietuvu. Pēdējie plašie arheoloģiskie izrakumi veikti no 1976. līdz 1979. gadam, kur nozīmīgākais atradums bija damascēta šķēpa uzgalis – liecība, ka šeit pastāvējusi vietējā metāla (dzelzs) ieguve un šejienieši pazinuši Damaskas tēraudu. Visvairāk šādus šķēpus lietoja 11.–14. gadsimtā un pavisam Latvijas teritorijā atrasts 271 tāds šķēpa uzgalis, bet šis ir vienīgais Jēkabpils novadā. Dažādos laikos atrastas arī citas senlietas – kaklarinķi ar piekariņiem, bronzas krustiņi, pakavsaktas, sprādzes, aproces un bronzas vainaga fragmentāras daļas. Pilskalna pakājē atrodas akmens, kas ir sena kulta vieta, un tas ir viens no nedaudzajiem kulta akmeņiem, pie kura arheologi atklājuši dažādas 10.–13. gadsimta senlietas, arī trauku lauskas un kaulus – iespējamos ziedojumus.

Rites pagasts, Jēkabpils novads
Kalns atrodas trīs kilometrus uz dienvidiem no Vecumnieku – Ilūkstes ceļa.
GPS - 56.1698, 25.46527

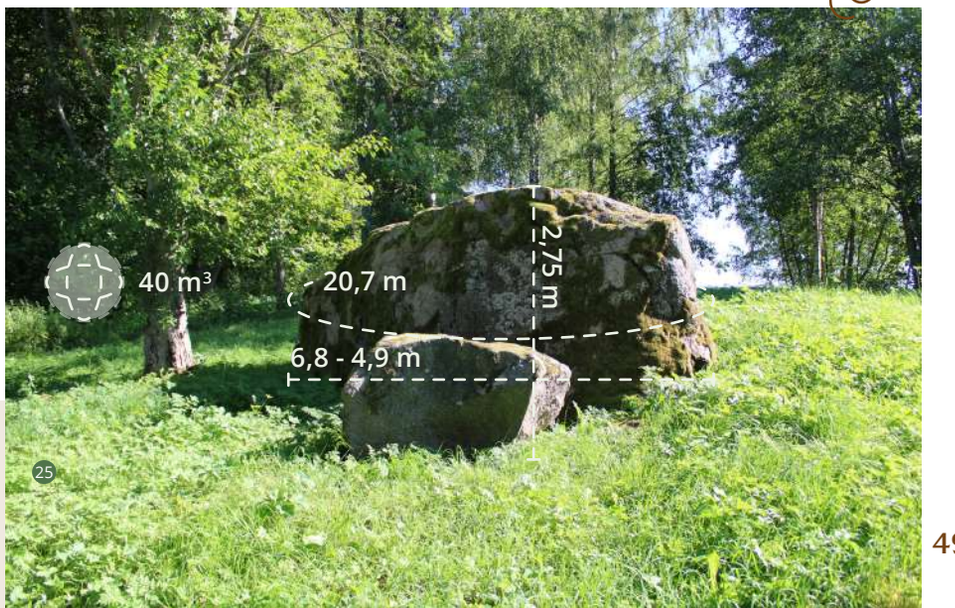
25. STUPEĻU PILSKALNA AKMENS

Stupeļu pilskalna ziemeļrietumu pakājē atrodas dižakmens ar tilpumu ap 40 kubikmetriem, garumu 6,80 m, platumu 4,90 m, augstumu 2,75 m un apkārtmēru 20,70 m. Pie tā no Stupeļu pilskalna ved neliela taka. Līdzenajā 25 m2 lielajā virsmā atrodamas vairākas lēzenas iedobes, kas šķiet īpaši interesantas augsnes dziļākajos slāņos atrastā akmens tiešā tuvumā izveidotā lēzenā grāvīša dēļ. Virsmas austrumu pusē redzams atplīsuma jeb atšķēluma robs, kas uguns ietekmē plākšņu veidā nošķēlies jau senatnē, jo šīs atšķilas parādās arī kultūras slāņa apakšējās kārtās. Paša akmens forma nedaudz atgādina apgāztu piramīdu, kas veidota no īpaša paveida granīta – viborgīta. Stupeļu pilskalna lielā akmens noslēpumu 20. gadsimta 80. gados atminēt mēģinājuši arheologi, nosakot, ka tas, iespējams, senatnē izmantots kā kultakmens, kur sēļi veikuši rituālas darbības. Pie akmens 1977.-

1978. gadā ir notikuši arheoloģiskie izrakumi, kuros atrastas 10.-13. gadsimta senlietas, arī trauku lauskas un kauli – iespējamie ziedojumi.

Rites pagasts, Jēkabpils novads
Kalns atrodas trīs kilometrus uz dienvidiem no Vecumnieku – Ilūkstes ceļa.
GPS - 56.1699, 25.4636833333

26. ORMAŅKALNS

Saukas ezera apkārtnē atrodas 167 metrus augstais Ormaņkalns jeb Ūrmaņu kalns – Sēlijas paugurvaļņa augstākā virsotne, no kā paveras skaista panorāma. Dažādas teikas un nostāsti liecina, ka Ormaņkalns senatnē varētu būt bijis svētkalns vai nocietināta vieta. Kalns nav arheoloģiski pētīts, un līdz šim brīdim nav noteikts, kādu funkciju tas pildījis aizvēstures posmā, kad šeit mitinājušies sēļi. Spriežot pēc senajiem nostāstiem un teikām, var pieņemt, ka kalns kalpojis kā sena sēļu kulta vieta - svētkalns. Kalna virspuse un stāvās nogāzes pārsvarā ir klajas, tāpēc no tā paveras plašas ainavas uz Saukas dabas parku un Saukas ezeru. Ormaņkalnā atrodas atpūtas vieta, bet netālajā Borīšu kalnā – skatu tornis, kas parasti tiek saukts par Ormaņkalna skatu torni. Kalns senajiem sēļiem varējis būt tautas pulcēšanās vieta, un tajā vienmēr atradušies sargi, kuri modri vērojuši apkārtni un par uzbrucēju tuvošanos signalizē¬juši ar iekurtu ugunskuru. Ormaņkalns bija redzams plašā apkaimē, un trauksmes dūmi vai citi signāli no tā varēja laikus vēstīt par iebrucēju tuvošanos. Saucējs – parasti taurētājs – stāvējis Ormaņkalnā, no kura pārskatāma plaša apkārtne. No šejienes arī nosaukums Sauka – saukt kopā, sasaukt ļaudis, lai paziņotu gan priecīgas, gan bēdīgas ziņas, lai informētu un brīdinātu.

Elkšņu pagasts, Jēkabpils novads
GPS - 56.25442, 25.54015

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Biedrība "Sēlijas laivas"
Skārdupītes, Aknīstes pagasts,
Jēkabpils novads
+371 20034392
selijaslaivas.lv

Sēlijas ūdeņus izbaudīt piedāvā biedrība "Sēlijas laivas", kas aizrautīgi iepazīst apkārtnes iespējas un iecienītos laivu maršrutus papildina ar jauniem. Plašs nomas inventāra klāsts (kajaks, kanoe, bļodveida laiva).

Sēļu valoda

Senajā sēļu valodā līdzīgi kā citām sentautām nav saglabājies neviens rakstu paraugs, tāpēc tās izpēte ir iespējama, balstoties tikai uz onomastikas elementiem, kas atrodami vēsturiskajos rakstu avotos, kā arī uz sēliskajām izloksnēm, kurās runā kādreizējās sēļu apdzīvotajās teritorijās. Par sēļu valodu jebkādu avotu ir maz, un zinātnieku viedokļi ir krasi atšķirīgi. Sēļu valoda pieder pie Indoeiropiešu valodu saimes Baltu valodu grupas.

Tiek pieņemts, ka sēļu valodā, tāpat kā citos austrumbaltu dialektos, bijuši divskaņi ie un uo, kas novērojumi sēliskas izcelsmes toponīmos: Medone, Vesinte, Lodenbeke. Līdzskaņu sistēmā sēļu valodā, tāpat kā prūšu un jatvingu valodā, bijušas skaņas s, z piemēram: Maleysine, Mallaysen, Mallaisen, Sentuppe, Swentoppe, Vesinte, Wesinte, Vesyten. Vēl raksturīgs reflekss k, g, > sēļu c, dz tāpat kā latviešu valodā, piemēram: Alce, Latzedzen, Nertze, Nitczegale. Reizēm sēļu valodā atrodams reflekss č, dž, piemēram: Čedasai.

Sēļu valodas substrāts tiek piesaukts, lai izskaidrotu vairākas īpatnības lietuviešu valodas (piemēram, Kupišķu un Anīkšķu izloksnēs) un latviešu valodas dialektos (kāpjošās intonācijas pastāvēšanu).

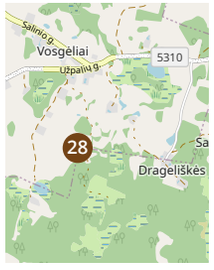
ZARASI un apkārtne

27. Zarasu panorāmas tilts
28. Vosģēļu pilskalns ar apmetni (Draģeļišķu pilskalns)
29. Stelmužes ozols
30. Līgumu akmens
31. Veļikušķu II (Salas) pilskalns
32. Deguču izziņas taka
33. Šavašas izziņas taka
34. Ramūna Čiža alus darītava un ekspozīcija

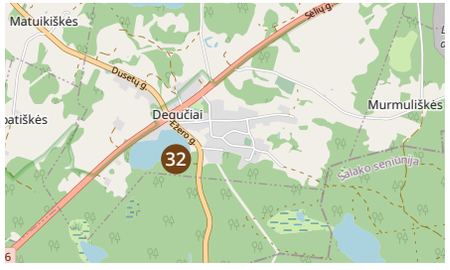
Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.visitzarasai.lt

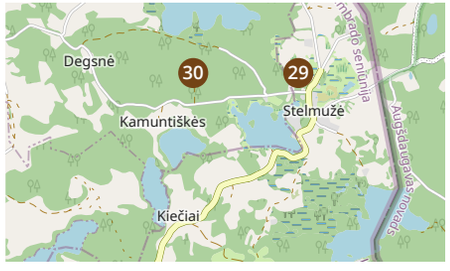

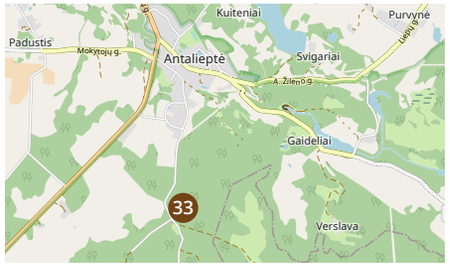

27. ZARASU PANORĀMAS TILTS

Zarasu panorāmas tilts (reizēm saukts par torni) ir 2011. gadā Zarasos uzbūvēts unikāls panorāmas tilts, kam Lietuvā aizvien nav analogu. Zarasa ezera nogāzē 17 metru augstumā virs ezera paceļas 100 metrus gara apļveida formas taka 34 metru diametrā. Tā sākas un beidzas tieši pie ielas. Tilts ir vieta, kur varat aplūkot neredzēti skaistu skatu – Zarasa ezera panorāmu, vienlaikus atpūsties un novērtēt senču sargāto un saudzēto dabas skaistumu, ainavu, kura veidojusies laika gaitā un aizvien tiek veidota.

D. Bukonto g. 20, Zarasi
GPS - 55.72807, 26.24378

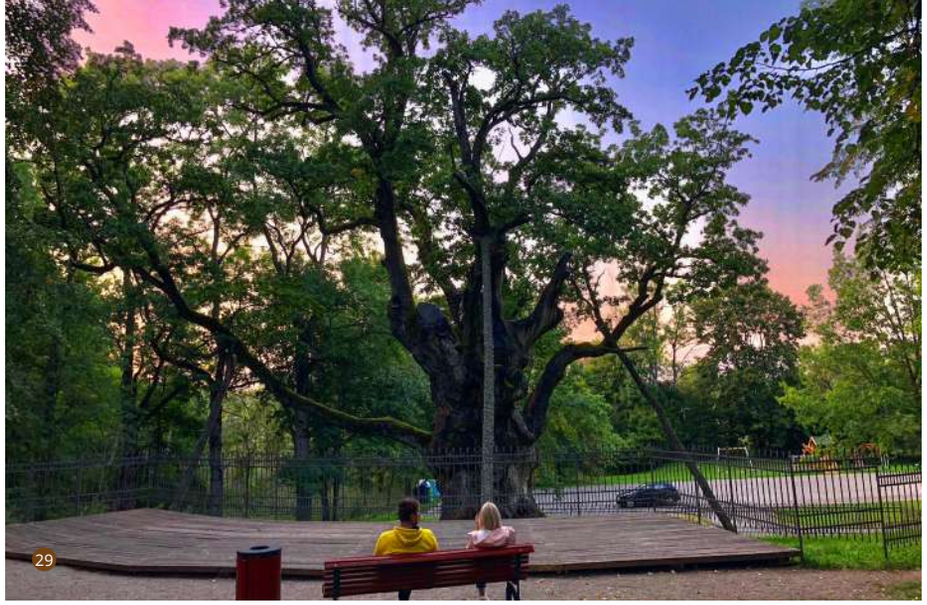

28. VOSĢĒĻU PILSKALNS AR APMETNI (DRAĢEĻIŠĶU PILSKALNS)

Vosģēļu pilskalns ar apmetni (Draģeļišķu pilskalns) datējams ar 13. gs. Pilskalna pakājē 1,5 ha platībā bijusi apmetne. Domājams, ka šeit atradusies koka pils, saistāma ar valdnieku Vaisģēlu no Nalšas. Tas ir vienas no ievērojamākajiem un ainaviski skaistākajiem Sēlijas pilskalniem. Pilskalns atrodas uz liela atsevišķa paugura, plakums četrstūra, nogāzes stāvas, līdz 27 m augstas, pilskalnu aptver purvi. Pētījumu laikā atrasti akmens cirvji, kaula izstrādājumi, metāla liešanas formas, rotaslietas, dzelzs bultas un darbarīki. Atradumi glabājas Vītauta Dižā kara muzejā un Lietuvas vēstures un etnogrāfijas muzejos. Vien 600 m uz dienvidaustrumiem, Draģeļišķos, 1934. gadā atrasts 14. gs. pirmās puses sudraba kausējumu un rotaslietu depozīts. Nostāsti par Vosģēļu pilskalnu min raganu Laumu, ar zemi apbērtu zviedru baznīcu un paver durvis uz baltu mitoloģijas pasauli. Pie pilskalna ir akmens, kurš, kā vēsta nostāsti, slēpj ieeju pazemē.
Tajā vietā, kur tagad Vosģēļu pilskalns, senāk stāvējusi baznīca. Velnam tā ļoti nepatikusi. Velns gribējis to apbērt. Ņemdams zemi, viņš pat ezeriņu izracis! Velns apbēris baznīcu, bet nekādi nespējis durvis noslēpt. Tad viņš paņēmis lielu akmeni un centies aizvelt durvīm priekšā. Bet pēkšņi iedziedājies gailis, akmens izkritis un iegāzies kalna nogāzē.

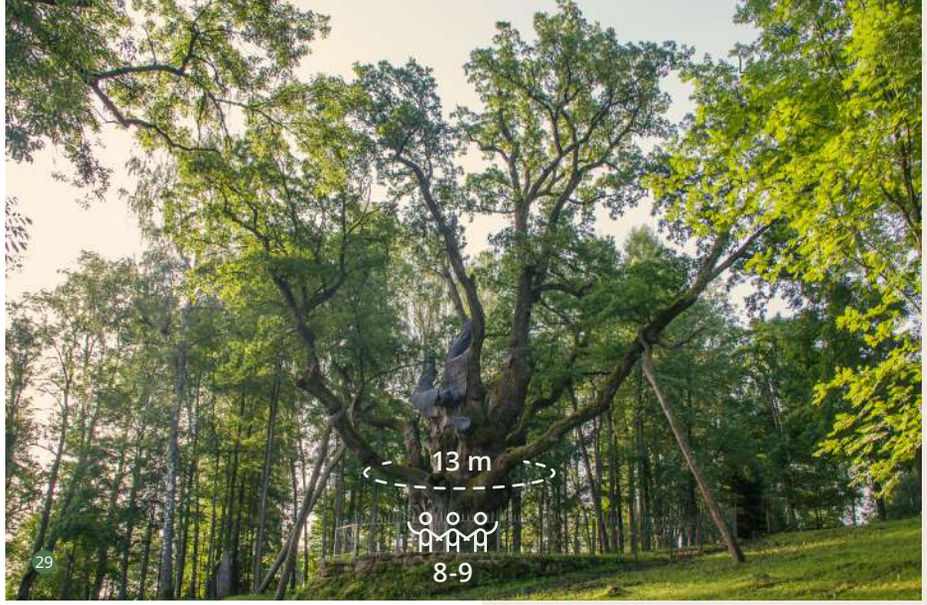
GPS - 55.72067, 25.74859

29. STELMUŽES OZOLS

Ozoli aug visā pasaulē, tie cieši saistīti ar kultūras un civilizācijas izaugsmi un attīstību, daudzās valstīs tie tiek īpaši godāti.
Stelmužes ozols – viens no dzīvajiem lieciniekiem, kas atceras par tūkstošgadi senāku Lietuvas vēsturi. Īsto senā ozola vecumu patiesībā neviens nezina, tikai nostāsti atgādina par tā tuvumā atradušos upuraltāris, kur cilvēki ziedojuši dievam Pērkonam. Domājams, ka kādreiz netālu bijusi arī pils – pie Stelmužes ezera saglabājušās mūra atliekas.
Stelmužes ozols – vecākais un resnākais (ap 13 metru diametrā, lai to apņemtu stumbru, vajadzīgi 8–9 vīri) Lietuvā augošais ozols, viens no vecākajiem ozoliem Eiropā. Lietuvas dabas piemineklis.
Stelmužes ozols ir redzējis daudz – te ieklīduši Lietuvas kunigaiši, krustnešu un zobenbrāļu bruņinieki, zviedru karapulki. Te garām soļojis gan ķeizara, gan Hitlera karaspēks. Dobumā atrastais cilvēka skelets un franču šautene stāsta, ka dobums, visticamāk, bijis slēptuve kādam no Napoleona karavīriem, bēgot no Krievijas.
Par ozolu klīst leģendas un nostāsti. Tika uzskatīts, ka caur dobumu var nolaisties apakšzemes pasaulē, ka zem tā saknēm var būt dārgumu krātuve; bet zem zariem senatnē degusi svētā uguns. Pie koka saknēm dedzināti ziedokļi, nesti ziedojumi dieviem. Nav precīzu ziņu, kas noticis ar ozola galotni.
Leģendas stāsta, ka dzimtzemnieki ar to aizšķērsojuši ceļu bargajam caram, lai tas nevarētu tikt garām. Līdz pat 20. gadsimtam ar ozolu tika saistīti noslēpumaini rituāli. Piemēram, kas turēs naudasmakā vai kabatā trīs, septiņas vai deviņas zīles, tiks pasargāts no nelaimēm, slimībām un visa ļauna. Pēc Lietuvas Zemkopības ministrijas pasūtījuma Lietuvas Meža institūta laboratorijā ozols tika klonēts. Laboratorijā tiek audzēti 200 klonēti ozoliņi. Nākotnē tiek plānots, ka mazie "stelmužēni" zarus pret debesīm

pletīs Lietuvas mežos. No 2007. gada ir atjaunoti koka pētījumi, kuru mērķis reģenerēt klonētus dzinumus un izaudzēt kociņus. Zinātnieki cer, ka veiksmīgi izdzīvojušie klonētie augi būs izturīgāki pret vides ietekmi, tiem būs garāks mūžs, kā arī mantots Stelmužes ozola spēks.

GPS - 55.82998, 26.21758

TRADICIONĀLĀ ĒDIENA RECEPTE:

"ACORN KAFIJA"

Gilių kava *ir tradicionāls lietuviešu dzēriens, kas Lietuvā pazīstams jau kopš seniem laikiem.*

Gailu kafijas pagatavošana: *savāktās ozolzīles pāris dienas žāvē, mizo un vāra ar pienu apmēram 1 stundu, līdz dzeltenes kļūst mīkstas. Kad ozolzīles ir izvārītas, tās izžāvē, pēc tam grauzdē un samaļ kafijas dzirnaviņās. Malto kafiju ielej tumša stikla traukā, cieši aizver un uzglabā sausā vietā.*

Kafija: *2 līdz 3 tējkarotes maltas ozolzīļu kafijas pievieno verdošam ūdenim (pietiek vienai kafijas tasītei). Vāra 2 līdz 3 minūtes, pārlej ar karstu krējumu vai pienu, saldina un pasniedz.*

Izbaudiet:)

30. LĪGUMU AKMENS

Tikai aptuveni 1 km attālumā no Stelmužes ozola mežā slēpjas Līgumu akmens. Līdz šai dienai tas nav pētīts un nav atrakts. Ir redzama tikai plata un 18 m gara virsma. Grūti pateikt, cik tas ir mazāks (un vai vispār ir mazāks) par savu brāli Puntuku, jo Līgumu akmens lielākā daļa slēpjas zem zemes un ir apaugusi ar kokiem. Akmens forma ir neregulāra, stūraina, tas ir garens.
Kā daudzas nezināmas lietas, arī Līgumu akmens slēpjas zem teiku plīvura. Atjoņojis Velns Milzis uz Zemi, atradis akmeni un jau gatavojies celt plecos, bet akmens – i nekust. Gan tā, gan šitā Velns Milzis mēģinājis akmeni izkustināt, bet tas pat no vietas nekustējies! Atgriezies Velns Milzis Ellē un izstāstījis visu Velnu Karalim. Tad nu licis vadonis Velnu Milzi trīs dienas barot, cik labi vien iespējams, un nelikt pie darba, lai tas pieņemtos spēkā. Pēc trijām dienām, kad Velns Milzis jau juties kļuvis trīskārt stiprāks, nekā iepriekš, Velnu Karalis to atkal nosūtījis uz Zemi un licis atgādāt akmeni līdz pirmajiem gaiļiem. Velns Milzis, skriedams uz Zemi, apmaldījies un pagriezies uz nepareizo pusi. Kad viņš attapies, jau sācis aust rīts. Bīdamies Velnu Karaļa dusmu, Velns Milzis sācis steigties, klupdams krizdams griezies atpakaļ, uzcēlis uz pleciem milzīgo Lietuvas laukakmeni un sācis priecāties, kā to pasniegs Karalim. Arī elles vārti vairs nebijuši tālu... Tad pēkšņi iedziedājies gailis! Velns Milzis izbijies, palaidis akmeni un aizsteidzies uz Elli. Kad akmens kritis, no tā kritiena visa Zeme nodrebējusi, bet pats akmens zemē iekšā iegrimis. No akmens trieciena radušies kalni, pakalni un

ielejas. Lai atminētos pagātni, akmenim tā arī palicis Līgumu akmens vārds.

GPS - 55.83165, 26.19742

31. VEĻIKUŠĶU II (SALAS) PILSKALNS

Veļikušķu II pilskalns datējams ar 1. gadu tūkstoti p. m. ē. – 1. gadu tūkstoti. Nogāzē 1 ha platībā atrodamas senas apmetnes pazīmes. Pilskalns atrodas Sartu ezera Bradesu līča austrumu gala krastā. No trim pusēm pilskalnu apņem ūdens (Zalves ezers un Zalves upīte), no ceturtās – mitra ieleja starp pauguriem, tāpēc pilskalns pazīstams arī ar Salas pilskalna nosaukumu. Pilskalna nogāzes stāvas, līdz 25 m augstas, plakums neregulāra četrstūra formas. Izpētes laikā atlikušajā kultūras slānī atrasti lipinātās gludās keramikas fragmenti, dzīvnieku kauli un akmens cirvji.

Sartu reģionālais parks, Antazaves seņūnija.
GPS - 55.82727, 25.86818

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Lai vēl labāk iepazītu reģionu, iesakām ceļot kopā ar – „Zarasų krašto gidė“
http://keliauksudalia.weebly.com/

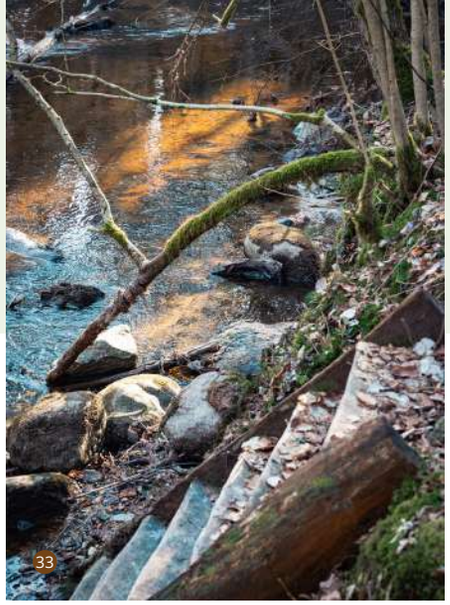

32. DEGUČU IZZIŅAS TAKA

Deguču izziņas taka līkumo pa Deguču ainavas lieguma pašu sirdi un katrā gadalaikā parāda citādu savu seju. Taka vienā veselumā savij simtgadīgu priežu mežu ar tā augu un dzīvnieku valsti, noslēpumu pilnu akaci, sargā vasaras sākumā ziedošās un Lietuvas Sarkanajā grāmatā ierakstītās purvu orhidejas un ainavisko Deguču pilskalnu, no kura paveras burvīga apkārtnes panorāma. Taka patīkami pārsteigs arī ar dabas smaržu daudzveidību: varēsiet sajust ar priežu ēteriskajām eļļām piesātinātu gaisu, apreibt no spēcīgās vaivariņu smaržas, bet pēc lietus – gardu sēņu un slapju sūnu smaržu.

Deguči, Deguču seņūnija.
GPS - 55.65519, 26.05856

3 km

33. ŠAVAŠAS IZZIŅAS TAKA

Upītei, kas ir vien 20 km gara, ir sava izziņas taka, kura vēl sadalīta daļās. Pirmā daļa “Meža izziņas taka”, otrā daļa “Ģeoloģiskā izziņas taka”, kas ir pirmā ģeoloģiskā taka Lietuvā. Tās garums – 1,5 km. Šavaša ir ļoti īpaša Lietuvas upe. Tās krastu nogāzes ir kā kalnu upei – neticami augstas, ūdens kritums ir 8–11 metri uz katru kilometru. Iespaidīgs skats paveras uz upi pavasara palu laikā vai pēc ieilgušiem lietiem. Tad Šavaša šņāc un dārd pa akmeņaino gultni kā īsta kalnu upe. Upes dziļajā ielejā 13.–18. gs. bija noslēpusies seno lietuviešu svētnīca. Tajā saglabājies mitoloģiskais Lūžu bļodakmens.

Antaliepte
GPS - 55.64550, 25.86394

1,5 km

33

33

34. RAMŪNA ČIŽA ALUS DARĪTAVA UN EKSPOZĪCIJA

Brīnišķīgu smaržu buķeti varat atklāt vienā vietā – par kulinārijas mantojumu atzītajā aldara Ramūna Čiža alus darītavā. Kausos mirguļo aukštaišu alus darīšanas tradīcijas, kuru noslēpumi ģimenē tiek glabāti kopš 1863. gada. Sartu ezera ieskautā, Aukštaitijas pakalnos audzētā labība noiet garu ceļu, kamēr nobriest līdz alum, kas gluži glāsta garšas kārpiņas. Dusetās izveidotās alus darītavas "Čižo alus" no citām alus šķirnēm atšķiras ar to, ka alum rūgšanas laikā tiek pielikts nevis cukurs, bet aldara paša meža bišu medus. Medus nodrošina īpašu šā alus kvalitāti. Ramūns Čižs – ceturtais aldaris dzimtā, kas alu dara pēc tēvutēvu tradīcijām. Aldaris ir mantojis ne tikai receptūru, bet arī aprīkojumu, tāpēc savā sētā izveidojis seno aldara darbarīku ekspozīciju.

Šeškamiesčio g. Dusetu viensēta,
Dusetu seņūnija.
GPS - 55.75790, 25.83801
www.cizoalus.lt

34

34

KUR NOGARŠOT KO ĪPAŠU?

"ALUS BEZ APIŅIEM"

Alus bez apiņiem ir sena alus darīšanas metode. Līdz 16. gadsimtam Eiropā brūvēja gruit, pievienojot jūras sotvaiku, nevis apiņus.

Sotvars (Myrica gale) ir līdz 150 cm augsts aromātisks krūms, kas aug mitros piekrastes purvos (Lietuvā - Šilutė, Klaipėda, Kretinga regions). Līdzīgi kā liepai, sotvaram ir rūgta garša un konservējošas īpašības.

Baltijas jūras reģionā sotvaras izmantošana alus darīšanā ir zināma jau kopš aizvēsturiskiem laikiem: Dānijā, Lollandes salā, sotvaru atrada kādas turīgas sievietes kapenēs alus traukā, kas datēts ar 50. gadu pirms mūsu ēras. Rauga, miežu, brūklenes un piejūras sotvaras pēdas tika atrastas bronzas spainī (Koch1999).

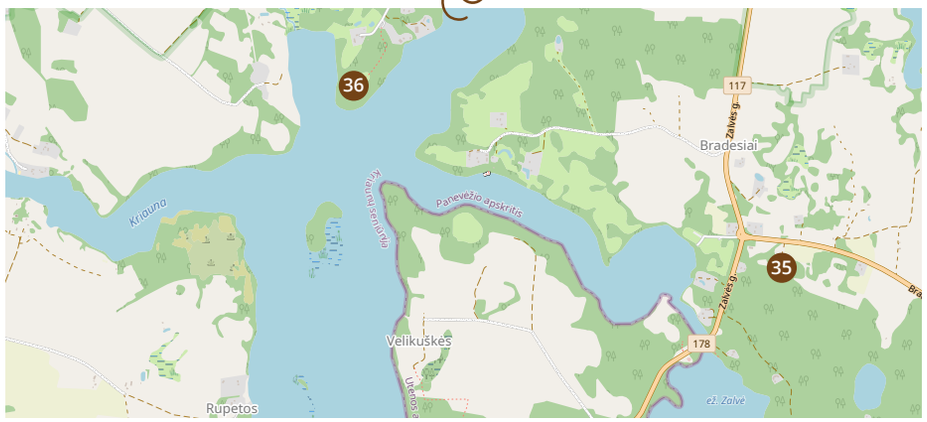
Lietuva

ROKIŠĶI un apkārtne

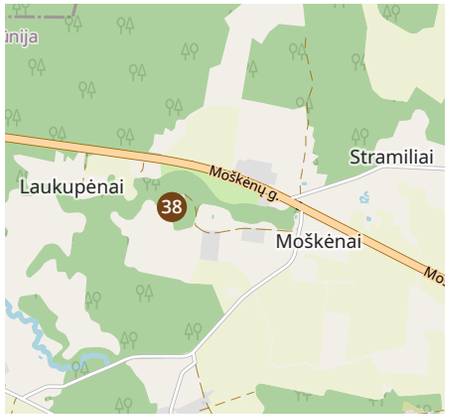
35. Bradesu ozols
36. Sartu ezers un Baršėnu (Sartu) skatu tornis
37. Izglītojoša nodarbība "Augu nospiedumi mālā"
38. Mošķėnu (Laukupėnu) pilskalns

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.rokiskiotic.lt

35. BRADESU OZOLS

Senos laikos ielejā starp Bradesu pilskalnu un Sartu ezeru audzis svētais mežs – liels ozolājs. Svētmežs dēvēts par Tiltamežu. Ļaudis atminas, ka reiz še bijis tilts. Tilts uzskatīts par mitoloģisku. Tas savienojis Veļu kalnu, Veļikušķu pilskalnu un Bradesu pilskalnu. No tilta tad arī radies meža nosaukums. Tagad par ozolāju atgādina vien daži ozoli, no kuriem varenākais ir Bradesu ozols. Par tā svētumu liecina baltu ticības pārstāvju pie tā izveidotais ziedoklis. Bradesu ozols ir Lietuvas resnākā – Stelmužes ozola – brālis, kas atgādina par garo un noslēpumu pilno Lietuvas vēsturi. Domājams, ka varenais ozols, kam vainags aizvien zaļo un pavasarī bagātīgi zied, bet rudenī visu zemi nosēj ar zīlēm, mūža ilgumā sacenšas tikai ar strauji nīkstošo Eiropā vecāko Stelmužes ozolu. Precīzs koka vecums nav zināms, tiek minēts, ka koks ir vismaz 700 gadus vecs. Koks pašlaik sasniedzis dabisko briedumu un atrodas stagnācijas fāzē.
Par ozolu klīst leģendas un tiek stāstīti nostāsti. Vietējie iedzīvotāji vēsta,

ka vieta, kur aug ozols, ir īpaša – par to liecina varenu lapu koku: ozolu, liepu un kļavu aleja, ziedokļa vieta ar pagānisko rituālu akcentiem. Vienā ozolā iespēris zibens, tagad tā stumbrs ir kā aizaugušas rētas pāršķelts. Zibens spēriens ir noplēsis pusi citam varenam ozolam, bet koks rētas ātri aizdziedējis. Trešajā ozolā, vietā kur sazarojas stumbrs, gluži kā bulta izaudzis jauns ozoliņš. Bradesu ozols aug uz privāta zemes gabala.

Bradesu c., Krjaunu seņūnija
GPS - 55.83161, 25.87749

36. SARTU EZERS UN BARŠĒNU (SARTU) SKATU TORNIS

Lietuvā pirmais pēc krasta līnijas garuma, ceturtais pēc lieluma ir sēļu zemes skaistulis – Sartu ezers, kas atrodas Zemes garozas lūzuma vietā. Ezerā ir 7 salas, viena no tām – Dumblīne – aizvien tiek apdzīvota. Sēļi esot dzīvojuši tieši uz salām. Dumblīnes sala ir vairāku periodu arheoloģijas piemineklis, jo šeit atrastas neolīta beigu – bronzas laikmeta sākuma un 1. gadu tūkstoša pirmās puses apmetnes. Vietējo iedzīvotāju salā atrastais depozīts datējams ar 10.–12. gs. Artefakti glabājas Lietuvas Vēstures muzejā. Ezers unikāls no hidrogrāfijas aspekta, tam ir īpaša konfigurācija. Pēc formas tas atgādina sazarotu koku, kura stumbrs no ziemeļiem uz dienvidiem ir 12,7 km garš, bet no tā uz abām pusēm izvietoti zari un blakus esošie ezeri – Zalve un Zadojis. Sešiem ezera atzariem ir savi vārdi: Dusetu, Bradesas (Zalvas), Pasartes, Krjaunakumpja (Lašes), Audrakampja (Aldrakumpja, Ragavas), Kalbutišķu. Ezerā ietek četrpadsmit upes, lielākā no tām – Šventojas upe. Var teikt, ka Sartu ezers gada laikā gandrīz piecas reizes atjauno savus ūdeņus – tik daudz ūdens ezerā iepludina ietekas. Sartu nosaukuma cilmi skaidro ar leģendām, kuras vēsta par ezerā noslīkušiem gaiši bēriem (lietuviski sartas – gaiši bērs) zirgiem.

Stāsta, ka reiz starp Bradesu un Vaļikušķu pilskalniem pāri Sartu ezeram bijis iekaramais tilts. Vienā ezera pusē dzīvojis viens kungs, otrā – otrs. Reiz, iejūdzis vairākus bērus zirgus, viens kungs braucis ciemos pie otra. Bet viesošanās, šķiet, neizdevusies. Kad kungs devies mājup, viņa draugs nolēmis to nogalēt. Kad zirgi skrējuši pār tiltu, viņš tiltu atkabinājis un kungs ar visiem pavadoņiem un bērajiem zirgiem nogrimis ezera dzelmē. Tā kā zirgi bijuši gaiši bēri (lietuviski – sarti), tad no tā laika ezeru sākuši dēvēt par Sartu ezeru. Nav zināms, cik leģendās patiesības, taču zirgu skriešanās sacensības uz Sartu ezera ledus notiek jau kopš 1865. gada. Jau pagājis vairāk nekā simts gadu, kopš sacensības kļuvušas par tradīciju. Sartu ezera un Sartu reģionālā parka ainavu var aplūkot no skatu torņa, kura augstums ir 36 metri. Torņa forma atgādina koku, kurš paver skatam zaļi zilo ainavu.

Baršėnu c., Krjaunu seņūnija
GPS - 55.84092, 25.83868
www.sartai.info

37

37. IZGLĪTOJOŠA NODARBĪBA "AUGU NOSPIEDUMI MĀLĀ"

Salu muižas amatu darbnīca veic izglītojošu darbību, apvienojot vēsturi, botāniku un keramiku. Keramika ir gluži kā meditācija. Iesaistoties radīšanas procesā, nepārtraukti ir jādomā par idejas iemiesošanu mālā, bet māls ir tā pati zeme, kurai pieskaroties, mēs nomierināmies. Keramikas darbi ir individuāli, katrs no tiem ar savu ideju un vēsturi. Izglītojošās nodarbības laikā tiek atklāta Salu muižas parka vēsture, kuras sniedzas divsimt gadu senā pagātnē, notiek iepazīstināšana ar koku sugām. Izglītojošās nodarbības laikā tiek vākti dabas paraugi, kurus praktiskajā nodarbības daļā nospiež mālā. Tā tiek iemūžināti augu nospiedumi – zaļas krokotas lapas, sarkanas un baltas puķes, sūnas un ... viss, kas nāk no dabas. Kad māla nospiedumi izžāvēti, tie tiek izdedzināti krāsnī un nosūtīti uz mājām.

Salu muižas amatu darbnīca, Kaštonų g. 13, Salu c. Kamaju seņūnija.
GPS - 55.8115, 25.36742

€ P wc

37

38. MOŠĶĒNU (LAUKUPĒNU) PILSKALNS H

Mošķēnu (Laukupēnu) pilskalns (Rokišķu raj.) datējams ar 1. gada tūkstoti p. m. ē. – mūsu ēras 1. gadu tūkstoti. Visās pilskalna piekājēs 5 ha platībā bijusi apmetne. Pilskalns atrodas uz atsevišķa masīva paugura Laukupes kreisajā krastā, plakums garens, apjozts ar valni, nogāzes stāvas, līdz 30 m augstas, nogāzēs 2 grāvju – valņu gredzeni. Pilskalna piekājē izpētes laikā atrasts vairāk nekā 400 dažādu vēstures liecību: māla vārpstiņa, švīkātā un apmestā keramika, sārņi, dzīvnieku kauli. Leģenda par Mošķēnu kalnu stāsta, ka Sēļu zemē, starp lieliem mežiem ūdeņiem bagātas upītes krastā uz stāva kalna stāvējusi stipra ozola pils. Tās saimnieks, bajārs Mešķēns bijis alkatīgs, nežēlīgs tirāns. Viņam bijuši divi bērni: iecirtīga meita Laukupele ar zeltainām bizēm un lēnprātīgs dēls Tīlutis. Tur, kur tagad atrodas Paņemunes mazpilsētiņa, zaļojis ozolu svētmežs, kurā godināti dievi. Tomēr zemi sasniegušas nemiera pilnas ziņas par nepazīstamu jātnieku tuvošanos. Ar viņiem salīdzis Mešķēns, jo bijis gatavs kalpot un palīdzēt atnācējiem uzvarēt sēļus, kas tiem pretojušies. Alkatīgais bajārs apmaiņai prasījis vienu lietu – ļaut palikt par vecāko bruņinieku ciltī. Dēls Tīlutis, tieši otrādi, palicis sēļu pusē. Par nodevību Mešķēnu nolādējis vecais krīvs, bet mīļotajai meitai viņš kļuvis svešs un nepatīkams. Pērkona atriebība bijusi nežēlīga – triecis ar zibens strēlēm Mešķēna ozola pilī, un liesmu mēles apgaismojušas visu pamali. Neviens vairs neredzējis bajāru Mešķēnu un viņa meitu Laukupeli. Pērkona atriebība un uguns iznīcinājusi nodevēju ar pili un visām bagātībām. Kad 2017. gads tika pasludināts par Pilskalnu gadu, par pilskalnu guru dēvētais arheologs, vēsturnieks, humanitāro zinātņu doktors Ģintauts Zabiela prezentēja pilskalnu "Top 10". Viens no tiem ir Mošķēnu pilskalns.

Mošķēnu c., Rokišķu lauku teritorija, Rokišķu raj.
GPS - 55.96826, 25.43923

P

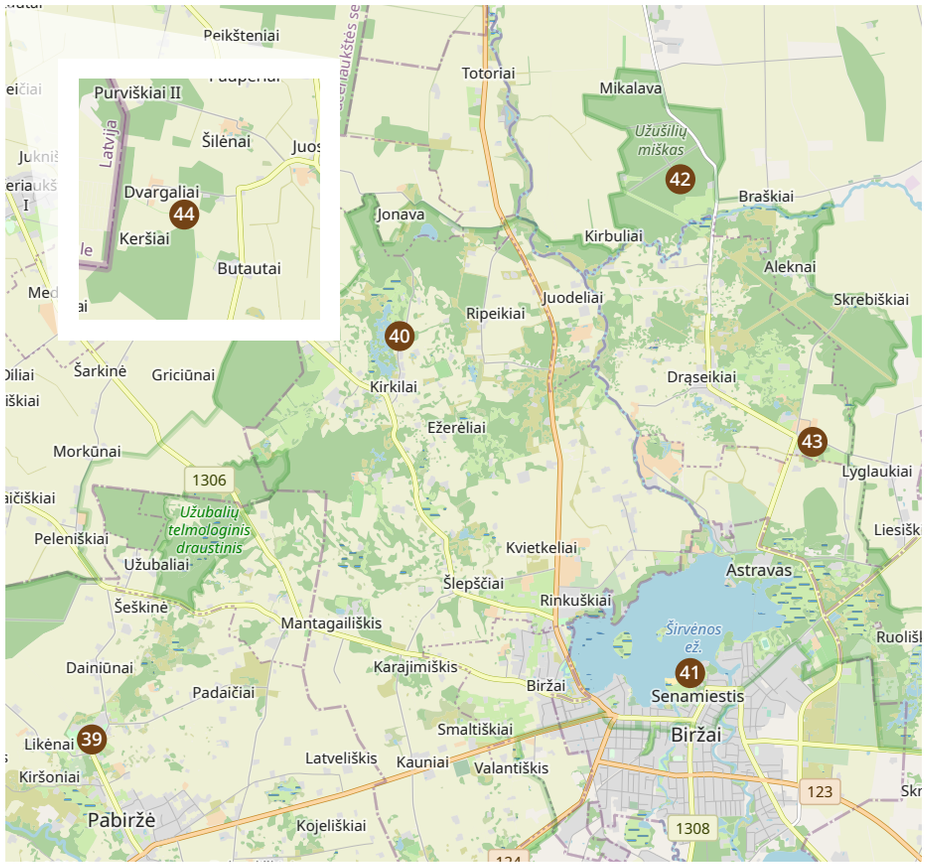
37

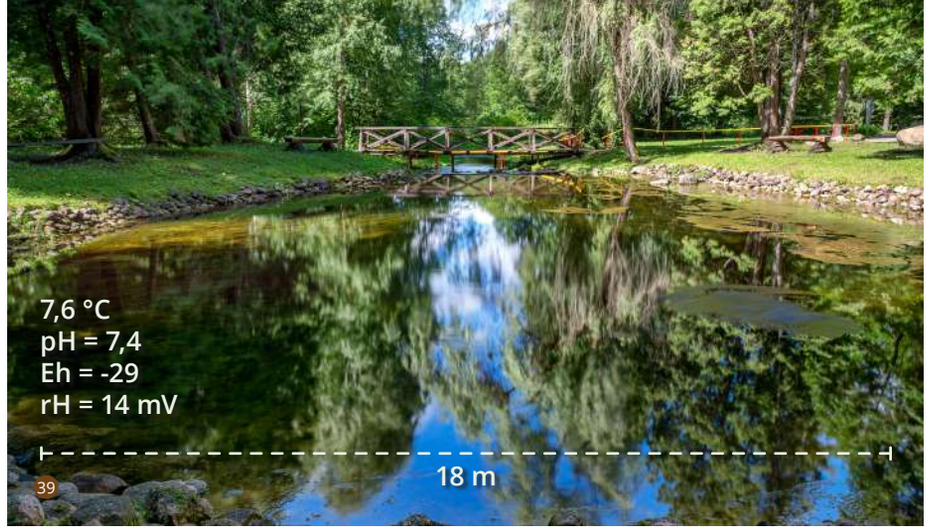

BIRŽAS un apkārtne

39. Smardones avots
40. Kirkilu apskates tornis un karsta ezeriņi
41. Biržu reģionālā parka apmeklētāju centrs. Ekspozīcija / ekskursija "Iegrimstošās zemes novads"
42. Užušiļu izziņas taka
43. Eko baskāju taka
44. Miļišūnu aitkopības saimniecība. Izglītojoša nodarbība "Aita pabaros un apģērbs"

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.visitbirzai.lt

39. SMARDONES AVOTS

Smardones (Liķėnu) avots ir hidroģeoloģisks dabas objekts, avots, kas radies karsta procesa rezultātā, iegrūstot kritenei. Avota diametrs visu laiku mainās no 15 līdz 18 metriem. Avota krasti smilšmāla, klāti ar velēnu. Avota plūdumu aiztur apmēram 7 m garā un līdz 2 m platā posmā samesti līdz 0,6 m diametra magmatiskas un metamorfas izcelsmes akmeņi un dolomīta gabali. Ķeroties aiz akmeņu šķēršļiem un laužoties caur spraugām starp akmeņiem, avots šeit plūst šalkdams. Pāri akmeņu aizsprostam, nesaslapinot kājas, var pāriet avota plūsmas gultnei. Tas esot bijis pats varenākais Lietuvas avots. Pēc meliorācijas darbu veikšanas tā spēks gan samazinājies. Avots ir Smardones upītes aizsākums. Rūgtās garšas (dzerot jūt rūgtumu) un sērūdeņraža gāzes (ož pēc iepuvušām olām) smakas dēļ vietējie iedzīvotāji Smardones avotam uzmanību pievērsuši jau senatnē. Specifiskā smaka, gluži loģiski, diktēja arī attiecīga vārda izvēli. Ūdenim ir neliela kopējā mineralizācija, tas ir auksts (temperatūra 7,6 °C), vāji sārmains (pH = 7,4), Eh = -29 mV, redukcijas vide (rH = 14). Pirmais avota ūdens sastāvu pētījis un rezultātus publicējis (1816. gadā) Pakrojas rajona Ģeduču muižā dzimušais un dzīvojušais elektroķīmijas zinātnes aizsācējs Teodors Grothuss. Avota ūdens piemērots malkošanai ārstēšanās procesā, acu mazgāšanai, kā arī sāpošu kāju un roku mērcēšanai. Par Smardones avota ārstnieciskajām īpašībām un lietošanu pirmās ziņas rakstu avotos ir jau kopš 1587. gada. Liķėnu dziednīca tika atvērta 1938. gadā. Kamēr vēl nebija urbumu, minerālūdeni smēluši no avotiem, tātad arī no lielā Smardones avota, to izmantojuši vannām, ārstniecisko dūņu atšķaidīšanai, dažādu slimību ārstēšanai.

Liķėnu c., Pabiržes seņūnija, Biržu raj.
GPS - 56.200122, 24.623523
www.birzuparkas.lt

40. KIRKILU APSKATES TORNIS UN KARSTA EZERIŅI

Kirkilu apskates torni ar kādu citu sajaukt nav iespējams. Īpašās arhitektūras būve piesaista apmeklētājus ne tikai ar savu izskatu, bet arī ar ainavu, kas paveras no torņa uz Kirkilu karsta ezeriņiem. Uzkāpis Kirkilu skatu tornī, reti kurš lūkojas tālumā uz Lietuvas ziemeļu daļas zemēm, jo viss skaistums slēpjas tepat apakšā. No Kirkilu apskates torņa paveras nekur neredzēts skats – karsta ezeriņi. Tepat arī apkārtējās saimniecības, apstrādāti lauki un ciems. Iespaidu vēl pastiprina tas, ka zināms, ka tur, apakšā, ir unikāli dabas nedarbi – zemes iegruvumi, ko ūdens savieno vienotā ezeru sistēmā. 30 ar ūdeni piepildījušās karsta kritenes, sauktas par Kirkilu lieguma ezeriņiem, ir viena no lielākajām novada vērtībām. Kirkilu ezers jeb Ilgasis ir Lietuvā lielākais karsta ezers, kura platība ir 3,9 ha. Debeszilās krāsas ezeriņi vasarā nokrāsojas sārti, pateicoties tajos dzīvojošām baktērijām, kuru suga sastopama tikai Itālijā. Ezeriņu ūdens ķīmiskais sastāvs ļoti atgādina Islandes geizeru ūdeni. Kirkilu ezeriņu ūdens ir tumšs, bet dzidrs. Īpašo hidroloģisko un hidroķīmisko apstākļu dēļ šo ezeru fauna un flora ir ļoti nabadzīga, bet savdabīga. Piemēram, tajos ar neapbruņotu aci var redzēt zaļo sērbaktēriju un purpursērbaktēriju kolonijas, Lietuvā citur neatrastas zooplanktona sugas. Detalizēti pētījumi turpinās. Interesanti, ka Kirkilu ezeriņā (lielākais tāda veida ezers Lietuvā) tiek konstatētas zivis, kas parasti dzīvo upēs un lielos ezeros – ālanti. Domājams, ka tie atpeld no upēm, kas ar ezeriņiem savienoti pazemes kanāliem.
Ap ezeriņiem var pastaigāties pa speciāli ierīkotu gājēju taku.

Ežerėlių g., Kirkili
GPS - 56.248513, 24.690816
www.birzuparkas.lt

41

41. BIRŽU REĢIONĀLĀ PARKA APMEKLĒTĀJU CENTRS. EKSPOZĪCIJA / EKSKURSIJA "IEGRIMSTOŠĀS ZEMES NOVADS"

Apmeklētāju centrs paredzēts iepazīstināšanai ar unikālo novadu, kurā zemes virsma aizvien vēl aktīvi veidojas, pastāvīgi mainot ainavu. Šeit vienā vietā sniegta koncentrēta informācija par negaidītu parādību – kā, gruntsūdenim izskalojot dziļi zemē esošus ģipša slāņus, iegrūst zeme. Veidojas noslēpumainas karsta kritenes: vienas – sausas (slavenā Govs ala, tajās var vērot zemes slāņu uzbūvi), citas – pārvērtušās par ezeriņiem, kur mīt ar neapbruņotu aci redzamas sērbaktērijas (Kirkilu ezeriņi). Parka apmeklētāju centrā vienā harmoniskā veselumā savijas unikālā ainava, īpašās dabas parādības, cieņpilnā vēsture, godā turētās senās tradīcijas, amati, Biržu novada kulinārais mantojums un vietējās alus darīšanas tradīcijas. Biržu reģionālā parka apmeklētāju centrā izveidotā ekspozīcija par novadu, kas slavens ar savām karsta kritenēm, iegruvumiem, interesantiem ģeoloģiskiem procesiem, ir aizraujoša un intriģējoša. Apmeklētāju centrā radīta ilūzija, ka esat nonākuši karsta kritenē – te sagaida auksta stikla priekštelpa, urbuma dziļuma mēroga un ģeoloģisko slāņu maiņas sajūta, interaktīvi stendi – spēles "karsta kriteņu attīstības process", "Karsta ezeriņu ekosistēma", smilšu pulkstenis, kas imitē kritenes iebrukšanu. Citi stendi attēlo kriteni pirms un pēc iegrūšanas, šeit izvietota minerālu un iežu ekspozīcija.

Rotušės g. 10, Birži, Biržu raj.
GPS - 56.202530, 24.755392
www.birzuparkas.lt

42

42. UŽUŠIĻU IZZIŅAS TAKA

Užušiļu mežā – 11 km no Biržiem – izveidotā 0,6 km garā gredzenveida izziņas taka palīdz, saprast, ka dabas un cilvēka mijiedarbībai jābūt noderīgai gan dabai, gan tajā dzīvojošajam cilvēkam. Mežā izveidotā izziņas taka, kurā ir atpūtas un īsas atelpas laukumi, atklāj skaistākās Užušiļa meža vietas, ļauj atpūsties un pavadīt laiku tur, kur dabas nostūrīši tam jau ir pielāgoti. Atpūtas vietā blakus izziņas takai ierīkotais plašais laukums ar soliem kalpo par mācību klasi skolēniem, apspriežu vietu dažādām sabiedriskām organizācijām vai grupām. Atpūtas vieta "Užušiliai" ar izziņas taku piemērota visiem, neskatoties uz vecumu, fiziskajiem ierobežojumiem vai invaliditāti. Izziņas takā ierīkotie stendi iepazīstina ar meža augiem, atklāj dažādas interesantas lietas par dabu.

GPS - 56.267024, 24.753646

0,6 km

43. EKO BASKĀJU TAKA

Eko baskāju taka Draseiķos ir viena no pirmajām šāda veida takām Lietuvā. Te ar neapautām kājām jāiet pa dažādām virsmām speciāli ierīkotā takā. Sākums gluži vai iesildīšanās – smiltis, koka dēļu celiņš, lieli akmeņi, pa kuriem ejot, lielu piepūli nevajag. Tie, kas vēlas asākas izjūtas, 1,3 kilometrus garajā takā tās tik noteikti atradīs. Lai vārdā nosauktu visus baskāju takas segumus, būtu saraksts no vairākiem desmitiem punktu. Segumi ir visdažādākie: sīki akmentiņi, lieli akmeņi, šķembas, ūdens, smiltis, grants, salmi, dēļi, baļķi, čiekuri un vēl citas virsmas, kuras pat raksturot grūti! Tā ir ne tikai jautra atrakcija, bet arī veselīga procedūra, jo aktivizētie pēdu aktīvie punkti pozitīvi ietekmē organismu. Staigāšana ar basām kājām

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Lieliska vieta piknikam, un neaizmirstiet paņemt līdzi maisiņu ar uzkodām

ir senākā refleksoterapijas forma un
pats labākais pēdu jutības tests!
Takā izveidotas jaukas dekorācijas,
kuras piesaista visus tos,
kam patīk fotografēties.
Par baskāju takas apmeklējumu
tiek iekasēta maksa.

Drąseikių g. 5, Draseiķi, Biržu raj.
GPS - 56.234509, 24.785161
www.ekobasukojuparkas.lt

44. MIĻIŠŪNU AITKOPĪBAS SAIMNIECĪBA. IZGLĪTOJOŠA NODARBĪBA "AITA PABAROS UN APĢĒRBS"

Kristīnas un Jūra Miļišūnu aitkopības saimniecībā ne tikai audzē dažādu šķirņu aitas (dominē senās Lietuvas, Vācijas, Prūsijas šķirnes), bet notiek visdažādākās izglītojošās nodarbības. Saimniecībā ir piecas jurtas no aitu vilnas – katra pielāgota kādai aktivitātei, piem., vienā jurtā izveidota telpa aitas gaļas izstrādājumu degustācijai (iepriekš pasūtot, iespējams nogaršot aitas gaļas produktus un aitas piena produktus), virtuvīte, notiek izglītojošas nodarbības, otrā ir pirts, vēl vienā – daudzus gadus vākta aitiņu ekspozīcija. Saimniecībā varat pieskarties amata noslēpumiem un uzzināt, kā aitas vilna pārvēršas par vilnas dziju. Vienā no jurtām stāv vilnas galds, vilnas vērpjamie ratiņi, vēlāk var arī velteni savelt (filcēt).

Dvargaļu c., Biržu raj.
GPS - 56.296042, 24.598469

TRADICIONĀLĀ ĒDIENA RECEPTE:

"JĒRA GAĻAS CEPETIS AR MEDU"

Jēra gaļa un medus *- neparasta kombinācija, kas izceļ gaļas īpašo garšu. Jums būs nepieciešams jēra šķiņķis, 5 ēdamkarotes medus, 3 tējkarotes sinepju, 2 ēdamkarotes citrona sulas, 2 ēdamkarotes eļļas un pipari. Visu sajauc kopā, lai pagatavotu marinādi. Gaļu pārlejiet ar marinādi un uzglabājiet ledusskapī 2 dienas. Pēc tam ietin jēra gaļu folijā vai ievieto to cepamā apvalkā, pārlej ar atlikušo marinādi un pievieno ½ glāzes karsta ūdens. Folijas malas uzmanīgi pārlokiet vai cieši sasieniet cepšanas piedurkni. Cep cepeškrāsnī 180 °C temperatūrā 2-2,5 stundas.*

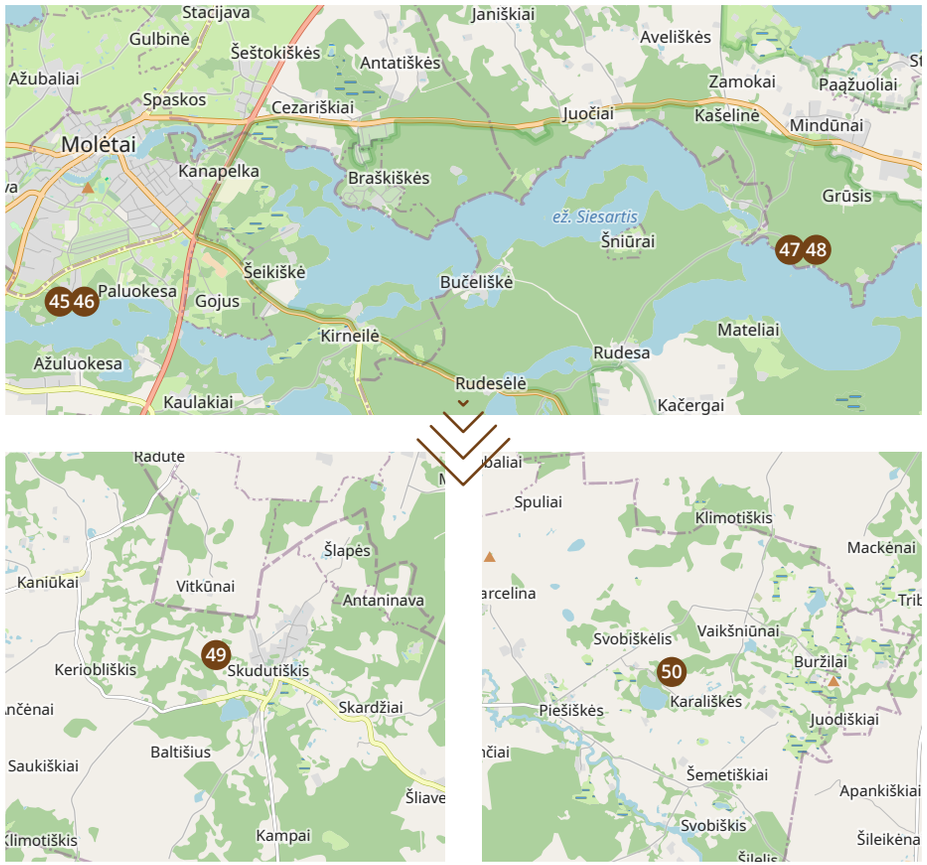

MOLĒTI un apkārtne

45. Uz pāļiem būvēta apmetne (Lokesu ezers)
46. Lakaju ezera smailītes (makšķerēšana)/ Izziņas ceļojums pa Balto Lakaju ezeru "Dabas vērtības"
47. Mindūnu skatu tornis
48. Ezeru zvejniecības muzejs
49. Skudutišķu akmeņi un avots
50. Akmeņi Vaļulis un Vaļuļa tēvs

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.infomoletai.lt

45. UZ PĀĻIEM BŪVĒTA APMETNE (LOKESU EZERS)

Uz pāļiem būvētā apmetne ir unikāla un nozīmīga arheoloģiska vērtība, tūristiem vēl jauns un mazpazīstams objekts. Molētu pusē, Luokesu ezera ziemeļu krastā, zem ūdens 2000. gadā tika atrasta pirmā uz pāļiem būvēta švīkātās keramikas kultūras apmetne, kas datējama ar bronzas laikmeta beigām. 2001. gadā atklāta vēl viena uz pāļiem būvēta apmetne jau otrā ezera pusē, mazliet vēlāka perioda (bronzas laikmeta beigas – agrais dzelzs laikmets). Arheoloģisko pētījumu laikā inventarizēti pāļi, izcelti arheoloģiskie atradumi. Pētījumi turpinās līdz šai dienai. Tie liecina par ilgu apmetnes izmantošanas periodu – starpība starp senākajiem un jaunākajiem atradumiem ir apmēram 800 gadu. Pēc vairāk nekā desmit gadus ilgušajiem arheoloģiskajiem pētījumiem tagad jau var teikt, ka bronzas laikmetā Lietuvā ēda ar karotēm, cilvēkiem bija skaisti trauki. Izceltie atradumi glabājas Lietuvas Nacionālajā muzejā. Seno apmetņu komplekss pieskaitāms unikālajiem Eiropas arheoloģijas pieminekļiem.

Lokesas c., Lokesas seņūnija, Molētu raj.
GPS - 55.212328, 25.417600

46. LAKAJU EZERA SMAILĪTES (MAKŠĶERĒŠANA)/ IZZIŅAS CEĻOJUMS PA BALTO LAKAJU EZERU "DABAS VĒRTĪBAS"

Baltie Lakaji – tūristu un atpūtnieku ļoti iecienīts ezers, kurā daudz līču un pussalu. Pie ezera šalc lielas priedes. Skaisti ir Lakaju ezera krasti, īpaši dienvidu: smilšaini, apauguši ziliem siliem. Ezera piekrastes sēkļi šauri, pludmaļu gandrīz nav – vietām viļņi atsitas tieši pret stāvā krasta pakāji. Dziļākā Balto Lakaju ezera vieta – 45 m

dziļa bedre – atrodas rietumu krastā, nepilnus 200 m no krasta. Ezerā vēl ir 7 bedres, kas dziļākas par 35 m. Ezers ir brīnišķīga vieta, kur makšķerēt, izbraukt ar laivām vai smailītēm. Ezerā var izbraukt arī ar izklaides katamarānu un iepazīt Labanora reģionālā parka "Dabas vērtības"! Skatoties no klāja, uzzināsiet par Labanora reģionālo parku, tā augu un dzīvnieku valsti, noslēpumiem, kurus sargā Balto Lakaju ezera dzelme (maksas pakalpojums).

Lokesas c., Lokesas seņūnija, Molētu raj.
GPS - 55.212328, 25.41760

47. MINDŪNU SKATU TORNIS

Pašā Labanora reģionālā parka nomalē uzbūvētais Mindūnu skatu tornis ilgu laiku bija pats augstākais Lietuvā. Augšup ved spirāles kāpnes (pamēģiniet saskaitīt pakāpienus!), kas ļauj pacelties 36 metru (tas būtu deviņstāvu nama) augstumā, no kurienes paveras brīnišķīgs skats uz Balto Lakaju ezeru. Slaida koka stumbra formas būve izgatavota no metāla konstrukcijām, stipra vēja laikā tornis var svārstīties līdz 8 cm. Mindūnu (Labanora) skatu tornis piesaista ne tikai skaisto ainavu dēļ, kas paveras no augšas, bet arī tāpēc, ka pie tā tirgo dzērienus un gardumus, bet uz ezeru izbūvēta taka ar pakāpieniem. Krastmalā ir laipa uz pontoniem.

Mindūni, Molētu raj.
GPS - 55.219241, 25.560908

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Iesakām apmeklēt etnokosmoloģijas muzeju

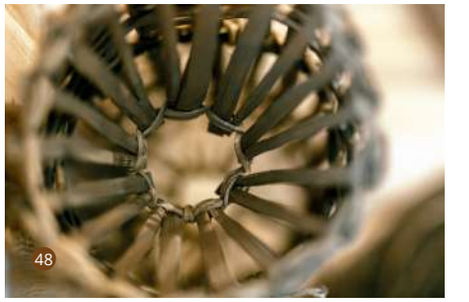
48. EZERU ZVEJNIECĪBAS MUZEJS

Muzejs, kuram Lietuvā nav analoga – vienīgais šāda veida muzejs, kur var uzzināt visu par zvejas tradīcijām, redzēt plašu etnogrāfisko ezeru zvejas piederumu krājumu. Tā ir unikāla vieta, kurā var redzēt un dzirdēt visu, kas saistīts ar zvejošanu ezeros – sākot no dažādiem zvejas rīkiem, līdz pat retākajām ezeros dzīvojošajām zivīm, iepazīstina ar arhaisko zvejošanu, to, kā šis amats laika gaitā ir mainījies. Vecākais eksponāts ir 4 metrus gara 15. gs. būvēta vienkoča laiva, izvilkta no ezera dibena. Muzejā eksponēti senie zušu ķeramie rīki, senatnīgi tīkli, murdi, no klūdziņām darināti murdi, venteris, automātiskās makšķeres. Lini un kaņepju šķiedra, kas bija galvenais materiāls tīklu siešanai, arī ir zvejniecības eksponāti. Linu mīstīklas, kulstīklas, sukas, vērpjamais ratiņš, bezmēni – viss, kas nepieciešams tīkliem. Muzejs atrodas Mindūnu ciemā atjaunotā 19. gs. etnogrāfiskā zvejnieka sētā, kas sastāv no aukštaišu koka dzīvojamās mājas un klēts.

Muziejaus g. 7, Mindūnu c.
GPS - 55.219241, 25.560908
www.moletumuziejus.lt/ekspozicijos/zvejybos-muziejus

KUR NOGARŠOT KO ĪPAŠU?

Iesakām nobaudīt muzeja pedagoga vārīto zivju zupu, ir nepieciešams iepriekš vienoties un rezervēt nodarbību.

49. SKUDUTIŠĶU AKMEŅI UN AVOTS

Viena no ievērojamākajām un skaistākajām Aukštaitijas svētvietām, kura pastāv vēl aizvien. Ticīgo uzmanība un lūgšanas nemazinās. Šeit karsti izlūdzas veselību, labklājību un laimi. Akmeņi tiek skūpstīti, tiem apkārt iet uz ceļiem; uz mājām līdzi ņem sūnas no svētajiem akmeņiem un avota ūdeni. Jauktais rituālu raksturs – dabas reliģijas un kristietības sajaukums – atstāj dziļu iespaidu un liecina par īstu un netēlotu svētuma piedzīvošanu. Skudutišķu akmeņi un avots – svētvieta – ir dabas radīta vieta, kurā savijas un atspoguļojas senās dabas reliģijas un kristīgās ticības izpausmes. Svētvietu veido četri akmeņi un Skudutes upītē ieplūstošs avots. Jauktu koku meža laukumiņā saplūst Skudutes upīte un tepat mitrā pļavā plūstoša avota ūdens. No avota plūst saldūdens, kas satur daudz minerālvielu. Skudutes upītes labajā krastā guļ iespaidīgi, haotiski izvietojušies un virs ūdens redzami melni akmeņi. Akmeņi ir pelēkais granīts, ar redzamām zīmēm. Akmeņi, sevišķi tie ar zīmēm, kopš seniem laikiem uzskatīti par mūžības un dievišķības izpausmi, tiem piedēvētas brīnumdarītāja spējas. Avota ūdens – par dzīvības spēku

49

izpausmi un dēvēts par svētu. Lielākais laukakmens ir visai iespaidīgs, dzīslām izvagots, skaidri redzamu, pēc ļaužu pārliecības – Marijas pēdu. Cilvēki tic, ka uz citiem akmeņiem redzama Dieva pēda, Vīša krusts un Jēzus sirds. Stāsta, ka šī svētvieta mēra laikos pasargājusi Skudutišķu apkārtnes ļaudis no baisās sērgas. Meža biezoknī valdošais miers apbur. Mirkli apstājoties uz tiltiņa, kas uzcelts pār avotiņu, var sajust ne vien patiesu harmoniju ar dabu, bet arī no seniem laikiem mantoto cieņu pret še dusošajiem akmeņiem un burbuļojošo avota ūdeni.

Skudutišķu c., Suģinču seņūnija, Molētu raj.
GPS - 55.385453, 25.446774

50. AKMEŅI VAĻULIS UN VAĻUĻA TĒVS

Vaļuļa akmens ir īpašs baltu mitoloģijas un Lietuvas Dižkunigaitijas vēstures liecinieks. Tas pieder senai svētvietai, jo Vaļulis pamatoti tiek uzskatīts par vietas dievības – saimnieka vārdu. Vienlaikus šis akmens ir unikāla robežzīme. Jāuzsver, ka tieši nostāsti un teikas par Vaļuli kļuva par pamatu grāmatai "Apburtie dārgumi", kas daudzus mudināja interesēties un pētīt novada senatni. Par īstiem garīgiem dārgumiem bērniem kļuva iedvesmojošie P. Tarasenkas apraksti, kas ieaudzināja vērtības un mīlestību pret dzimteni.

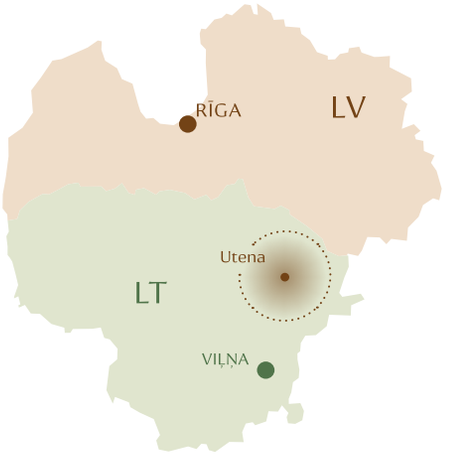

50

Svētvietai pieder par Goju (latviski tas nozīmē birzi, mežiņu) vai Alkas goju (Elku kalniņa birzi, mežiņu) dēvētais mežs, akmeņi Vaļuļa tēvs un Vaļulis. Vaļulis ir arheoloģisks piemineklis, mitoloģisks, neregulāras formas, 2,1 m augsts sārta granīta akmens, kura izmēri 3,2 x 3,6 m. Pirms dažiem gadsimtiem šeit bijusi iekalta īpašumzīme – pakavs ar krustu un bultu. Otra zīme grūtāk skaidrojama un datējama – tajā ovālā izkalts krustiņš, saulīte un mēness sirpis. Nav neiespējams, ka pēdējā zīme iekalta 20. gs., lai akmenim pievērstu ievērojamā Lietuvas skolotāja, virsnieka un arheologa Petra Tarasenkas uzmanību. Leģendas stāsta, ka zem Vaļuļa akmens bijis caurums. Pa to caurumu aizvien izlīdis velniņš un, pārvērties par kurpnieku, uz akmens sēdēdams, šuvis apavus... Nelaimīgs bijis velniņš – kā tik viņš uz akmens apsēdies un sāks zābakiem zoli piesist, tā debesīs savelkas mākoņi, lietus sāk gāzt kā no spaiņa, un Pērkons sāk spārdīties. Sapīcis velniņš, parādīja Pērkonam dibenu un tūliņ iemucis caurumā. Ļoti sadusmojies arī Pērkons un ka spēris velniņam... tas knapi paspējis zem akmens pasprukt. Daudz reižu Pērkons gribējis velniņu nospert, bet tikai akmenī trāpījis. Lielu akmens daļu viņš nošķēlis un daudz savu ložu pie tā septiņu asu dziļumā sadzinis. Tās tikai pēc septiņiem gadiem virs zemes pacēlušās. Bieži pie Vaļuļa akmens cilvēki atrod Pērkona lodes. Tādas interesantas tās lodes, gluži kā cirvīši, tikai ko akmens kaltas.

Karaļišķu un Svobišķeļu c, Alantas seņūnija, Molētu raj.
GPS - 55.34335, 25.39219

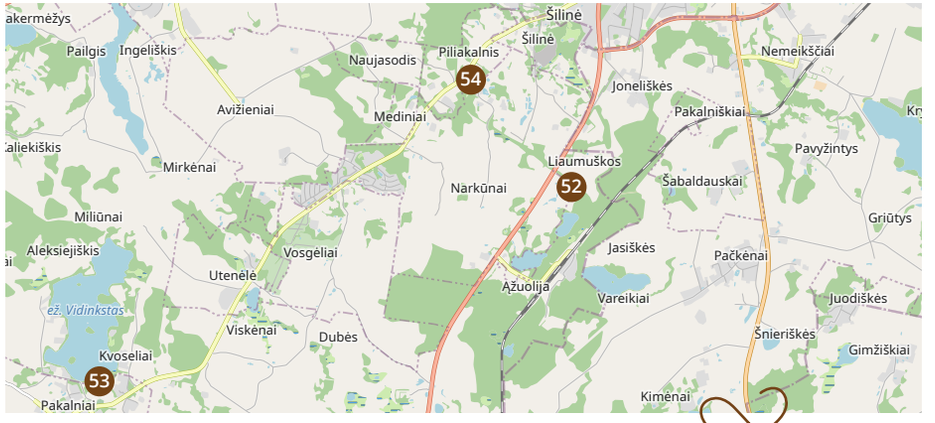
50

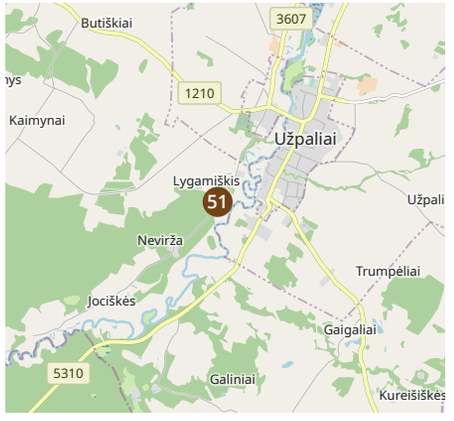

UTENA un apkārtne

51. Krokule
52. Āžolijas dabas lieguma izziņas taka
53. Pakaļņu pilskalns
54. Narkūnu pilskalns ar Laimes ieleju un avotu
55. Akmeņi Moks un Mokjuks

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.utenainfo.lt

51. KROKULE

Avotu ūdens senatnē tika uzskatīts par svētu, ļaudis ticēja, ka tam piemīt ārstnieciskas īpašības, bet meitenes, nomazgājušās ar avota ūdeni, paliek skaistākas. Pārliecinieties, vai tagad no zemes dzīlēm plūstošajam ūdenim piemīt tādas pašas spējas! Krokules avots, ko pēc atrašanās vietas reizēm sauc arī par Līgamišķu avotu, ir viens no tādiem.
Avots aprakstīts 19. gs. vidus rakstu avotos. Pēc novadpētnieka A. Namika domām, senatnē te bijusi upurvieta, audzis varens ozols. Krokule ik sekundi papildinās ar 7 litriem ūdens, kura temperatūra gan ziemā, gan vasarā ir 7–9 °C. Domājams, ka avota nosaukums cēlies no vārda "kriokti" (latviski – šalkt). Krokules avota ūdens slavens ar neparastām īpašībām, tas var ārstēt slimības, sniegt laimi un pasargāt no Pērkona. Kā dabas mantojuma objekts valsts aizsargātais avots un akmens iekļauti Kultūras vērtību reģistrā.

Stāsta, ka tur, kur purvājs, "mācītājs gājis pie slimnieka ar vissvētāko pa šo vietu un iegājis dūksnājā, un noslīcis kopā ar visu vissvētāko, un pēc kāda laika tajā vietā parādījies <...> Kristus. Kristus parādījies ganiņiem, svētījis tos un pazudis. "Gāja cilvēks pēc darba mājās, un viņam pēkšņi parādījās Marija. Tajā vietā, kur parādījās svētā Marija, izšļācās ūdens. Netālu no avota ir akmens, kuru saslapinot, redzama Marijas pēda" (Vaitkevičs, 2006)

Līgamišķu c., Užpaļu seņūnija, Utenas raj.
GPS - 55.6270927, 25.5605088

52. ĀŽOLIJAS DABAS LIEGUMA IZZIŅAS TAKA

Kokus, tostarp ozolus, lietuvieši godājuši vairāku iemeslu dēļ: koks un tā dzīve bija tuva cilvēkam un viņa dzīvei; koki bijusi garu un dievu dzīvesvieta; kokiem piemita ārstnieciskas īpašības; kokos dzīvojuši senču veļi. Tādā ēnainā, mežonīgā un dabiskā mežā vijas Āžolijas dabas lieguma izziņas taka. Āžolijas botāniskajā un zooloģiskajā liegumā izveidotas dabas takas, kurās apmeklētāji var iepazīties ar pirmatnējo Viduseiropas platlapju mežu ziemeļu apakšzonas lapu koku meža varenajiem ozoliem, pavasaros ar saziedējušo efemeroīdu paklāju, rudenī – krāsu bagātību un dabiskas upītes dabas daudzveidību.
Āžolijas meža patība ir pāri par 300 ha. Botāniski zooloģiskais liegums aizņem 68,2 ha šā meža platības. Takas, kas līkumo cauri liegumam, garums ir divi kilometri. Iet pa to nav viegli: taka nav klāta koka dēļiem vai citu segumu, nogāzes ir stāvas, plūst avotaina upīte, krituši koki, kam jātiek pāri, zemas, ar ūdeni pārplūdušas vietas (zemie purvi) un citi veca meža radīti pārbaudījumi.

Āžolijas mežs, Ļeļūnu seņūnija, Utenas raj.
GPS - 55.462086, 25.575452

4 km

53. PAKAĻŅU PILSKALNS

Varenais un ainaviskais pilskalns (no tā plakuma redzamas veselas astoņas apkārtnes baznīcas) stāstu par laimi baltu kultūrā paplašina ar motīvu par personisko cīņu un ziedošanos visas tautas labklājības un laimes vārdā. Tieši tādas bija Lietuvas partizānu vērtības un normas, pārņemtas no 1918.–1920. gada Lietuvas brīvprātīgajiem – Neatkarības cīņu dalībniekiem, bet daļa arī no 1863.–1864. gada sacelšanās laikabiedriem. Vidinksta ezera dienvidrietumu krastā dusošais pilskalns, kas tiek dēvēts arī

par Zviedru bateriju, datējams ar 1. gadu tūkstoša p. m. ē. otro pusi – 2. gadu tūkstoša sākumu. Plakums četrstūra veida, pagarināts ziemeļu – dienvidu virzienā, 48x41 m liels. Plakumā ir 35 cm biezs kultūrslānis no tumšas zemes, ar stabu vietām, pavardu atliekām un arheoloģiskiem atradumiem. Tur 1918. gadā uzlikts krusts (atjaunots 1989. gadā un 1998. gadā), ir 4 partizāņu kapi. Pilskalna nogāzes stāvas, 25 m augstas, tajās saglabājušies aizsarggrāvju un vaļņu sistēma. Pilskalna papēdī senatnē atradusies apmetne. Saglabājies nostāsts, ka pilskalnu laumas ar priekšautiem sabērušas. Citi stāsta, ka pilskalnu cilvēki ar dzelzs cepurēm sanesuši, ka pilskalnā ir kaut kas aprakts – baznīca vai pils, ka Lieldienās kalns atvēries, bet apkārt tam staigājuši cilvēki, varējis redzēt, ka uz pilskalna un laukos dedzis zelts... Blakus Pakaļņu pilskalnam atrodas apaļš kalniņš, ko sauc par "Laumas priekšautiņu" (lietuviski – Laumės kvartukėlis). Leģenda stāsta, ka laumas ar priekšautiņiem bērušas pilskalnu, bet tad iedziedājies gailis, un viņām nācies savus nesamos izbērt šajā vietā... "Laumas priekšautiņš" kā kultūras vērtība atrodas valsts aizsardzībā, Pakaļņu pilskalnam piešķirts pieminekļa statuss.

Pakaļņi, Ļeļūnu seņūnija, Utenas raj.
GPS - 55.437563, 25.472919

54. NARKŪNU PILSKALNS AR LAIMES IELEJU UN AVOTU

Ieleja atrodas Narkūnu pilskalna dienvidaustrumu pakājē, Vīžonas upītes

kreisajā krastā. Avots burbuļo 10 x 12 m lielā sufozijas cirkā. Brūnganas nokrāsas pēc dzelzs garšojošais avota ūdens plašā straumē ieplūst Vīžonas upē. Kādreiz te, meklējot veselību, ziedojuši naudu, metot to ūdenī. Narkūnu pilskalns, netālu no kura mutuļo veselīguma avotiņš, balstoties arheologu pētījumu datos, datējams ar 1. gadu tūkstoti p. m. ē. – 15. gs. sākumu.
Baltu likteņa un laimes dieviete Laima cilvēku pasaulē iesoļo tieši caur ūdeņiem. Laima pati tek kā ūdens, liktenis līkumo kā upe; šļakstoties var laimi pavairot, ūdens nomazgā nelaimes. Daudzi ticējuši, ka Laima piedalās, kad bērniņu pirmo reizi mazgā – jo dzidrāks šis "laimas" ūdens, jo cilvēks būs laimīgāks. Turklāt, smeļot ūdeni no akas vai avota, jāsargājas, lai neielietu to atpakaļ, jo tad "ieliesi Laimai acīs" un dzīvē sāks neveikties... Narkūnu Laimes ieleja ar Veselības avotu ir neparasta ar to, ka veido opozīciju pāri kalnam – pilskalnam (Baltu mitoloģijā kalni pieder Dievam, ielejas – Laimai; šis dievu pāris ļoti bieži darbojas kopā).

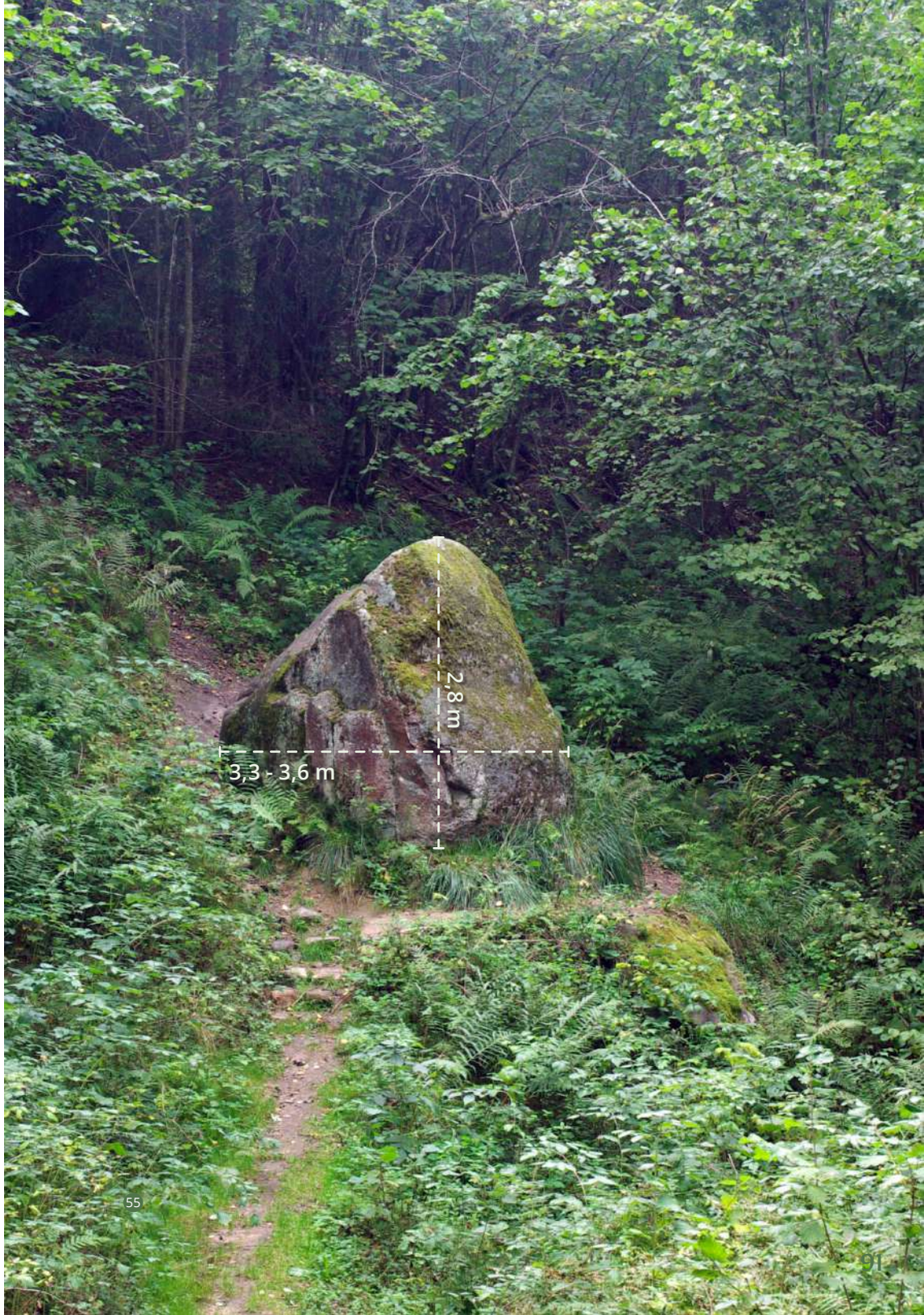
Narkūnu c., Ļeļūnu seņūnija, Utenas raj.
GPS - 55.47426, 25.55063

54

55. AKMEŅI MOKS UN MOKJUKS

Moks ir neregulāras formas, 3,3 x 3,6 m liela un 2,8 m augsta granīta piramīda. Akmens rietumu pusē iekalts gadskaitlis 1866 un krustiņš; dienvidaustrumu pusē – 1813, ziemeļos burti M un J, austrumos – L un M. Zemāk Moka nogāzē vēl atrodas 1,1 x 1,4 m liels akmens – dēls Mokjuks. Kā stāsta cilvēki, māte Mokiene atrodoties Tauragnu ezera dibenā, kur to laiku pa laikam aizķerot zvejnieku tīkli. Leģenda stāsta, ka reiz šeit dzīvojis vīrs, vārdā Moks, kam bijusi sieva un dēls. Centīgā Moka ģimene strādājusi par visu saimi. Tomēr, vīlies ļaužu slinkumā, Moks pats pārstājis strādāt. Tad cilvēki viņu sākuši bārt. Nu viņš sadomājis pārcelties otrpus Tauragna ezeram un mājiniekiem licis peldēt līdzi, atpakaļ neskatoties. Sieva tomēr paskatījusies un noslīkusi. Moks un dēls ezeru pārpeldējuši, tikai abi tā bēdājušies par noslīkušo sievu un māti, ka pārvērtušies par akmeņiem... Šeimates Moki – viena no nedaudzajām Lietuvas svētvietām, kurām raksturīgas īpašas spējas un viedums. Pie šiem akmeņiem vietējie iedzīvotāji vēl nesen sūtījuši savus neprašas un nemākuļus, sakot: "Ej pie Moka pamācīties!" Mācīšanās tradīcija svētvietā bijusi baltu reliģijas noslēpumu klāta, tieši saistīta ar rituāliem un ziedojumiem. 19. gs. gadskaitļi, kas iekalti uz akmens, kā arī sprīdi garā krustiņa zīme rāda, ka Šeimates svētvieta pastāvējusi līdz pat 20. gs. sākumam; vēlāk tā pārvērtusies par ceļotāju apmeklētu vietu.

Šeimates c., Tauragnu seņūnija, Utenas raj.
GPS - 55.455919, 25.89514

55

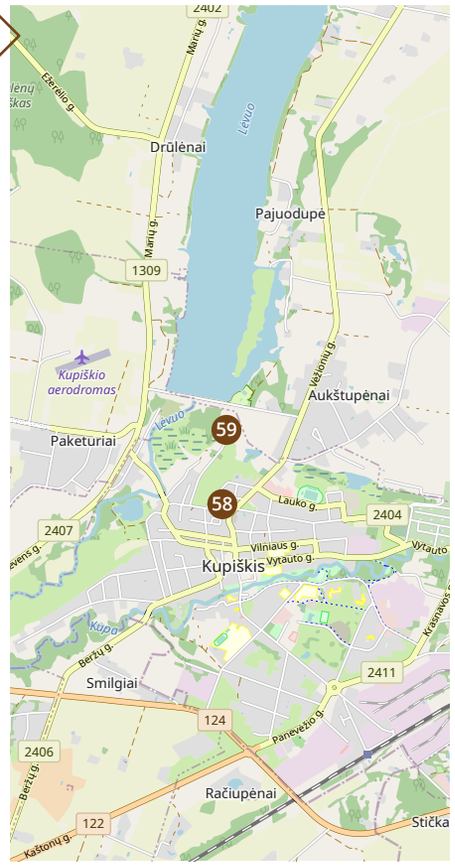

KUPIŠKI un apkārtne

56. Oģiņu amatu centrs
57. "Brolių medus" (Vaska sveces izgatavošana)
58. Kupišķēnu sutartines (Kupišķu etnogrāfijas muzejs)
59. Kupiškis (Aukštupėnai) hillfort

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.infokupiskis.lt

56. OĢIŅU AMATU CENTRS

Oģiņu ciems ir viena no vecākajām Kupišķu rajona apdzīvotajām vietām. 2015. gadā uzbūvētā ēkā izveidots Amatu centrs. Amatu centrs koordinē tradicionālo amatu darbību reģionā. Centrā tiek organizēti dažādi pasākumi: lekcijas, konferences un izstādes, notiek izglītojošas nodarbības, kas akcentē etnokultūras amatu tradīcijas un veicina amatnieku uzņēmējdarbību, notiek izglītošana. No Kupišķu rajona Antašavas nākušais Z. Vezbergs ar biškopību nodarbojas jau 50 gadus, izglītojošajā nodarbībā

"Bitītei salds medutiņš, bet grūts darbiņš" viņš ļaus uzzināt svarīgākās lietas par bišu dzīvi, to kopšanu, cilvēka un bišu saikni. Varat izvēlēties arī citas izglītojošas programmas. Par pakalpojumiem tiek iekasēta maksa.

Oģiņi, Kupišķu raj.
GPS - 55.88691, 24.77745

€ P wc

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Iesakām izmēģināt "Pakišuolio" izglītību amatniecības centrā.

57

57. "BROLIŲ MEDUS" (VASKA SVECES IZGATAVOŠANA)

"Brolių medus" – divu dvīņubrāļu hobijs, kas pāraudzis amatā. Brāļus, kad viņi iepazinuši bites, "to dzīve tā aizrāva, ka tagad mēs kopjam jau vairāk par 200 bišu saimēm". Šajā dravā svarīgs ne tikai medus, bišu produkti un to kvalitāte, bet arī iespēja palīdzēt cilvēkiem pārvarēt bailes, labāk iepazīt bites un varbūt tās pat iemīlēt.
Kā saka paši biteniekі, bites un to dzīvi pastāvīgi apņem savdabīga maģija – tāds mazs kukainītis var nolidot daudzus kilometrus, radīt tādus brīnumainus produktus un rūpēties par nemitīgā atjaunotnē esošu saimi, kurai piemīt ideālas saziņas iemaņas. Pieskarieties apbrīnu izraisošo čaklo bišu produktiem un, izmantojot savas dotības, izveidojiet dāvanu. Par pakalpojumiem tiek iekasēta maksa.

Jaunimo g. 1, Lukonys, Kupišķu raj.
GPS - 55.796942, 24.775693
www.broliumedus.lt

€ P wc

57

58. KUPIŠĶĒNU SUTARTINES (KUPIŠĶU ETNOGRĀFIJAS MUZEJS)

Kā stāsta etnologi un muzikologi, sutartines liecina par tautas kultūras mantojumu vēl pirmskristietības laikā, kad koki, debesis, zeme, pilskalni bija noslēpumaini un svēti, kad visa daba bija svētnīca, kas jāciena, kam jāpateicas un jālūdz, ja kaut kā pietrūkst vai cilvēku ir pārņēmis nemiers. Sutartine ir sena lietuviešu rituālu dziesma, arhaiska aukštaišu daudzbalsīga dziedāšana. Norādes par sutartinēm saglabājušās 16. gs. rakstos. Dzīvā tradīcija ir iznīkusi, tagad sutartines dzied tikai folkloras ansambļi. Tradīciju tur godā arī senās lietuviešu ticības kopēji. Sutartines pierakstītas ziemeļaustrumu Lietuvā, par izplatību citos reģionos ticamu ziņu nav. Lietuviešu sutartines 2010. gadā iekļautas UNESCO Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajā sarakstā. Interesanti, ka sutartinēm tuvs dziedāšanas veids un pat muzikāla saskaņa fiksēta Bosnijā, Hercegovinā un Korsikā, bet sutartiņu pēdu nav kaimiņu Latvijā. Sutartinēm raksturīga daudzbalsība. Tas ir īpašs dziedāšanas veids, kad vienlaikus skan divi teksti, kas tiek dziedāti ar dažādām melodijām un dažādā ritmā. Sutartines dziedāja

58

58

divi, trīs, četri, reizēm pat vesels pulks dziedātāju. To skanējumā bieži dzirdamas mūsu ausij neierastas disonējošas harmonijas, kuras rodas, vienlaikus skanošām melodijām satuvojoties sekundas intervālā – aptverot divas blakus esošas gammas skaņas. Dziedot sutartines, tieši tiecas pēc balsu "sasišanās", lai "skanētu kā zvani". Tāda disonējoša skaņa sutartiņu uzplaukuma laikos tika saprasta kā skaista? "Kā gulbji tutinājām," teikušas dziedātājas.

Gedimino g. 2, Kupišķi
GPS - 55.842538, 24.975338
www.etnografijosmuziejus.lt

€

59. KUPIŠĶU (AUKŠTUPĒNU) PILSKALNS

Kupišķu (Aukštupėnu) pilskalns datējams ar 1. gadu tūkstoti p. m. ē. – 2. gadu tūkstoša sākumu. Kreisajā Lėvenes upes krastā pie tās satekas ar Aukštupes upīti (netālu no Kupišķu ūdenskrātuves un Aukštupėnu ciema) esošā pilskalna plakums ir ovāls, garens Z–D virzienā. Plakums un pilskalna austrumu nogāze bojāta ar Pirmā pasaules kara laikā raktiem ierakumiem. Plakuma dienvidu malā saglabājušās valņa atliekas, bet ziemeļaustrumu un dienvidu nogāzē, zemāk par plakuma malu, atrodas apmēram 280 m garš un 1,8 m augsts valnis, kura gali sasniedz apmēram 50 m garu terasi. Kupišķu pilskalna dienvidu un austrumu pakājē 5 ha platībā redzamas senas apmetnes pēdas; atrastā lipinātā keramika ar apmestu virsmu glabājas Lietuvas Nacionālajā muzejā un Kupišķu novada muzejos. Pilskalns bijis apdzīvots laikā starp 5. gs. p. m. ē. un 8. gs. p. m. ē. vidu. Kopš apmešanās pilskalnā plakums bijis apjozts ar smilšu, koka un akmens konstrukciju, kura tai laikā un vēlāk vairākas reizes degusi. Senākie pilskalna atradumi – švīkātā keramika; daļa no tās radusies vienā laikā ar senākajiem nocietinājumiem. Kultūras slānis atrasts pilskalna malās un nogāzēs. Vēsturnieki uzskata, ka pilskalnā bijusi koka pils-slēptuve – pats senākais nākamās pilsētiņas aizsākums. Pilskalnu 1943. gadā aprakstījis P. Tarasenka. Kalna priekšizpēti 1968. gadā veikuši Zinātniskās metodiskās kultūras pieminekļu aizsardzības padomes, bet 1969. gadā Vēstures institūta arheologi. Leģendā par Kupišķu pilskalnu teikts, ka sen senos laikos dzīvojuši divi milži: viens Paķeturu ciemā, otrs — Aukštupėnu ciemā. Tos abus šķīra Lėvenes upe un ieleja. Tiem abiem paticies pīpējot papļāpāt. Pīpes viņiem bijušas garas un satikušās tajā vietā, kur tagad ir pilskalns. Kad abi milži beiguši pīpēt, tad tie pelnus izkaisījuši tur, kur to pīpes satikušās. Viņi tik ilgi dzīvojuši, ka ar laiku no pīpju pelniem izveidojies kalns – Kupišķu pilskalns. Vēlāka leģendas stāsta, ka Kupišķu pilskalnu sabēruši zviedru karavīri. Daudzi no tiem miruši ar mēri, tāpēc tie bailēs ar asinīm parakstījušies, ka te nekad vairs neatnāks. Kad nu tie tā parakstījušies, viņiem likts sabērt kalnu. Zviedru karavīri ar saviem gīveriem sanesuši zemi un sabēruši Kupišķu pilskalnu. Senatnē karavīri nēsājuši augstas cepures ar gīveriem. Tā nu zviedru karavīri pa cepurei, pa cepurei – sasmēluši smiltis un sabēruši kalnu. Kalnā atrodas pagrabs. Tur – lāde, pilna ar papīriem. Lādi noslēpuši, lai neviens nepaņemtu. Vajadzētu ilgi rakt, ja gribētu to atrakt.

Aukštupėni, Kupišķu seņūnija, Kupišķu raj.
GPS - 55.8478073, 24.9756068

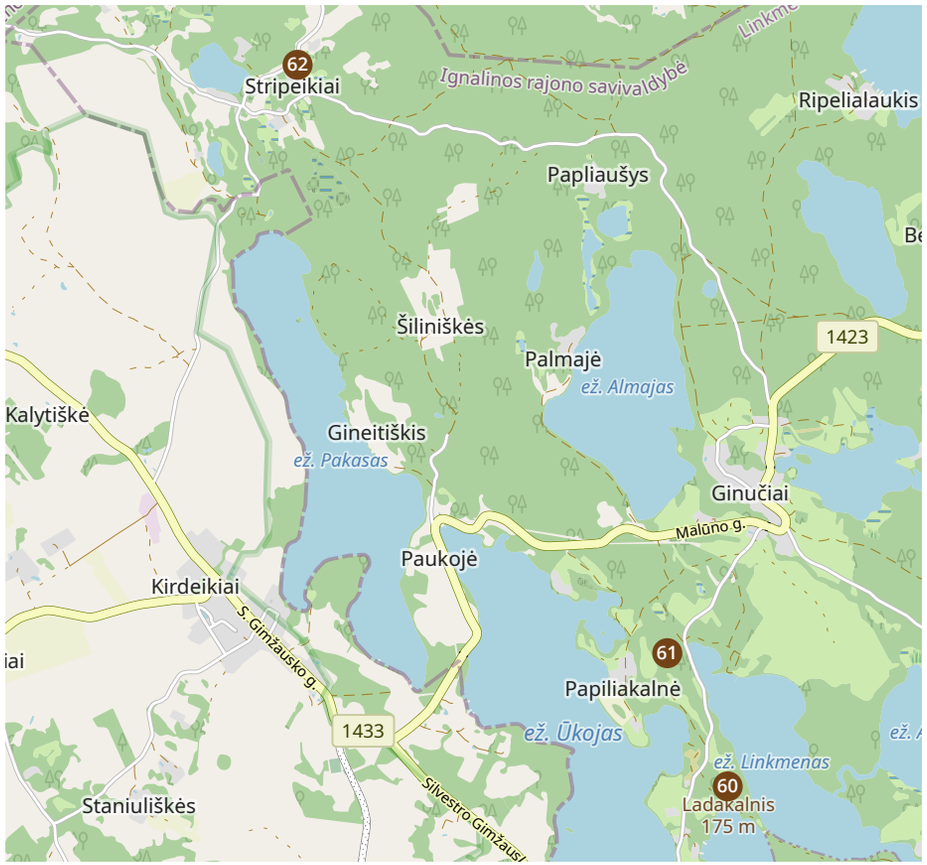

IGNALINA un apkārtne

60. Ladakalnis
61. Ģinuču pilskalns
62. Biškopības muzejs

Tūrisma informācijas centra tīmekļa vietne: www.ignalina.info

60. LADAKALNIS

Viena no pašām augstākajām un ainaviski skaistākajām Aukštaitijas vietām, kura visbiežāk bez nopietnāka pamata tiek uzlūkota par dievietes Ladas kulta vietu. Nostāsti un teikas rāda, ka vietas nosaukums var būt cēlies no tautā pazīstamā ļaunā gara vārda "ladokas" vai "ledokas". Ladakalnis, tāpat Balnakmenis, Piestakalnis pie Ladakaļņa, netālu esošais Ūkoja ezera Devīņaverša līcis, Mergakampis Alksna ezerā, uzkalniņkapu vieta Kimbartišķes ciemā neatstāj ne mazāko šaubu, ka sauszemes josla starp Linkmena un Ūkoja ezeriem, kā arī šo ezeru līči un pussalas no seniem laikiem ir piederējuši šai svētajai vietai. Ladakalnis ir nozīmīga šī apvidus daļa, kur cilvēki uz kalna piedzīvo laimi kā pašu visaugstāko sajūtu, kā pilnību, kura dvēseli piepilda ar mieru un prieku. 176 m augstais kalns ir ģeomorfoloģisks piemineklis, no kura paveras patiesi neatkārtojama ainava. Arheoloģiskie Ladakaņa pētījumi ievērojamus rezultātus pagaidām nav devuši. Lielais, skaistais kalns ar gludo plakumu, kur iestādīts ozols un no kurienes redzami septiņi ezeri, ar zināmiem nosacījumiem tiek uzskatīts par svētvietu.

Kalna dienvidrietumu nogāzē aug Lietuvas prezidentu ozolu aleja. Ar pašu Ladakalni un tā apkārtni saistīts daudz nostāstu un leģendu. Viena no tām vēstī, ka ciema meitas bēgušas no Napoleona karavīriem un peldēdamas noslīkušas vienā Alksna ezera līcī, kurš no tiem laikiem tiek dēvēts par Mergakumpi (latviski – Meitu līcis). Vēl stāsta, ka Linkmena ezerā dzīvojis zalktis Linkmens, bet uz kalna viņam bijusi liela svētnīca.

Papiļakalnes c., Linkmenu seņūnija, Ignalinas raj.
GPS - 55.36651, 25.99063

61

61. ĢINUČU PILSKALNS

Viens no ievērojamākajiem un varenākajiem pilskalniem Lietuvā (kompleksam pieskaitāms vēl viens pilskalns, divas senas apmetnes, attālināti aizsardzības nocietinājumi Linkmena krastā). Daudz leģendu un nostāstu liecina par šīs vietas nozīmīgumu pēdējos gadsimtos. Tautiskās atmodas vēstnesis mācītājs Silvestrs Gimžausks tā nozīmi izcēla 19. gs. otrajā pusē, bet 20. gs. trīsdesmitajos gados Ģinuču pilskalna plakumā tika iestādīts prezidenta Antana Smetonas ozols. Tāpēc lielais Lietuvas vēstures stāsts šeit atklājas kā mīts par lietuviešu tautas brīvības cīņām, tātad arī par laimi un labklājību! Augstas, stāvas nogāzes, kas pret debesīm paceļas vairāk nekā 40 m augstumā, un pietiekami platais plakums (19 x 47 m), ko apjož vaļņi, liecina, ka kādreiz šeit bija nozīmīga un ienaidniekiem grūti ieņemama pils. Bez tā visa redzams, ka vietas dibinātājiem un valdniekiem nebija svešs arī zināms mākslinieciski lidojums, jo no kalna paveras satriecošs skats uz apkārt vizuļojošajiem ezeriem. Domājams, ka Vartbergas Hermaņa hronikā aprakstītā koka pils uz pilskalna Linkmena ezera krastā saistāma ar kunigaiti Lengveni (Karaļa Mindauga māsasdēlu). Rakstu avotos Linkmenu pils minēta kopš 1373. gada, nodedzināta 1433. gada februārī, kad tai uzbruka Livonijas ordeņa karaspēks. 2011. gadā, pētot plakumu, atrastas 13.–14. gs. raksturīgas apvirpotās keramikas lauskas, akmens vārpstiņa un sudraba atslēgas gals. 2014. gadā apmetnē, kas atrodas kalna pakājē, vietā, kur tagad liek automašīnas, atrasta metāla kausēšanas krāsns, darbarīki, makšķerēšanas āķi, rotaļlietas, kas datējamas ar 4.–8. gs.

Papiļakalnes c., Linkmenu seņūnija, Ignalinas raj.
GPS - 55.37407, 25.98513

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Iesakām apmeklēt ginučiai ūdensdzirnavas, kur var ne tikai apbrīnot neparastos skatus, bet arī atsvaidzināties, brienot seklā upē, un varbūt pat nopeldēties.

61

61

61

62. BIŠKOPĪBAS MUZEJS

Etnokultūras aspektā iepazīstināt ar bitēm un biškopības pasauli ir īpaši ne tikai Lietuvas, bet arī pasaules kontekstā. Muzeja īpašo būtību nosaka iespējas – trīs vienā! Unikālā daba, tās plašums, ar biškopību un bišu produktiem saistītās izglītojošās programmas, interaktīvā ekspozīcija ēkās un 4 ha lielā teritorija, kas pielāgota aktīvai atpūtai un sarunām. Muzejs dod neatkārtojamus iespaidus – ar mācīšanos darot, ar dabas un bišu produktu smaržu terapiju šūpuļtīklos, ar vēsturiskām ziņām par biškopību, ar draudzīgu laika pavadīšanu muzeja lapenēs. Pēc muzeja apmeklējuma jutīsiet svēto dieves Austējas apskāvienu un lidināsieties spārnotās šūpolēs,

62

Sēļi

dzirdēsiet bišu māšu dūkšanu, varēsiet paspēlēties bišu kāres izskata smilšu kastēs, uzzināsiet par unikālo lietuviešu "bičiulystė" jēdzienu, daudz sakāmvārdu un ticējumu, kas atklāj bišu svētumu, dabas terapiju šūpuļtīklos zem liepām.

Stripeiku c., Linkmenu seņūnija,
Ignalinas raj.
GPS - 55.40891, 25.94494
www.biciumuziejus.lt/index.php/home

62

KUR PIEDZĪVOT KO ĪPAŠU?

Iesakām apmeklēt vienu no skaistākajiem interaktīvajiem muzejiem lietuvā.

62

18

Ceļvedis sagatavots ar Interreg V-A Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas 2014.-2020.gadam atbalstu projekta Nr. LLI-447 “Starptautiskā kultūras tūrisma maršruta “Baltu ceļš” atpazīstamības veicināšana” (Izzini Baltus) ietvaros.
Projekts “Izzini Baltus” turpina projektu “Balts Ceļš”, kura ietvaros ir izveidots Baltu ceļa maršruts, ietverot teritorijas, kuras Lietuvā un Latvijā savulaik apdzīvojuši zemgaļi, sēļi, kurši un žemaiši. Projekts vērsts uz izveidotā maršruta “Baltu ceļš” tālāku attīstību, veicinot tā atpazīstamību un informācijas pieejamību. Visu informāciju par maršrutu var meklēt www.baltucels.lv.
Projektu īsteno Šauļu tūrisma informācijas centrs sadarbībā ar 6 partneriem Latvijā un Lietuvā: Zemgales plānošanas reģions, Kurzemes plānošanas reģions, Kuldīgas novada pašvaldība, Bauskas novada pašvaldība, Nacionālā reģionu attīstības aģentūra Lietuvā, Klaipēdas rajona tūrisma informācijas centrs.
Kopējās projekta izmaksas ir 870 000,00 EUR, t.sk. 739 000,00 EUR līdzfinansējums no Eiropas Reģionālās attīstības fonda.
Par ceļveža saturu pilnībā atbild autori un tas nekādos apstākļos nav uzskatāms par Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

Izdevējs:
Šauļu tūrisma informācijas centrs, 2023.

Makets
Dizains un maketēšana - Gedas Meškūnas.

Fotogrāfijas
Izdevumā izmantotas fotogrāfijas no Aizkraukles un Jēkabpils Tūrisma informācijas centru, pakalpojumu sniedzēju un Zemgales plānošanas reģiona arhīviem, un VietovesLT. R. Parafinavičius, E. Aleksandravičienė, I. Ližaitytė, R. Leišė, V. Rojienė, V. Maslauskė, L. Vitkus, A. Kučas, D. Vaitkus, Surijenas, V. Ramanauskienė, E. Tamošiūnas, R. Valančauskas, E. Žalienė, S. Prapiestis, A. Bartkus, A. Laurinavičė, L. Kodiakina, R. Larinas un citi kluba biedri „Fotografijos namai“ fotogrāfijas.

Vāka foto - Žaneta Bytautiene

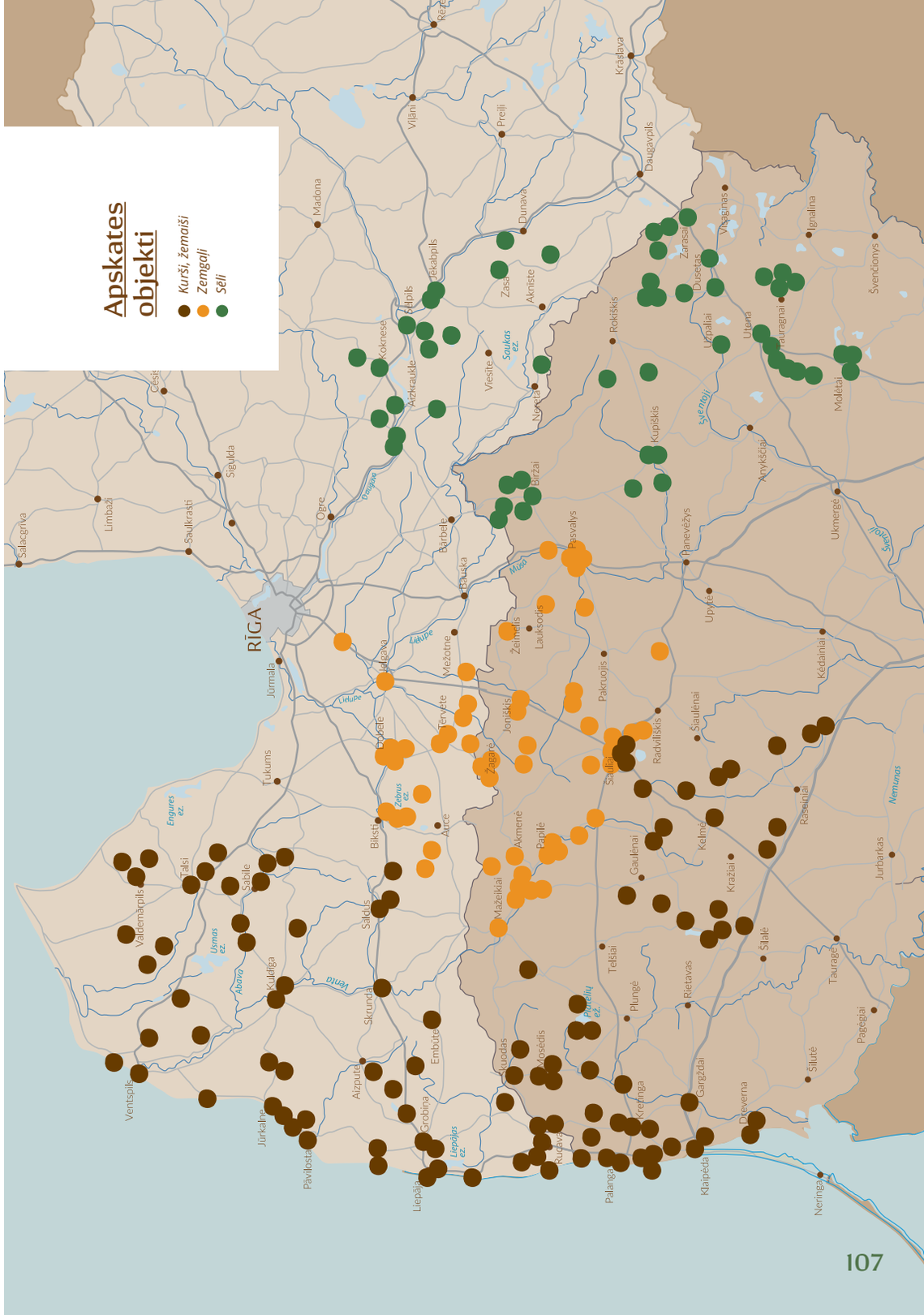
Pateicamies par sadarbību visiem tūrisma informācijas centriem un muzejiem, pašvaldību administrācijām Zemgalē un Ziemeļlietuvā, kas piedalījušies izdevuma veidošanā.

EUROPEAN UNION

Interreg Latvija–Lietuva

ZEMGALE PLANNING REGION

BALTU KELIAS

APSKATI UN MEKLĒ ARĪ “ZEMGAĻI” UN “KURŠI UN ŽEMAIŠI” CEĻVEŽUS !

BALTU CEĻŠ

SĒĻI

Izzini Baltus

Kurši

Zemgaļi

Sēli